

motivaction
insights and strategy

Informatiebehoefte doelgroepen

Antennebureau

M230816

Ruben de Jong
Eric-Jan Klöne

23-2-2024

r.dejong@motivaction.nl
e.klone@motivaction.nl

Inhoud

Achtergrond	3
Methode en opzet	4-5
Conclusies	6-10
Resultaten kwalitatief	11-16
Resultaten kwantitatief	17-55
Bijlagen	56-62

Achtergrond

Op verzoek van het Antennebureau, onderdeel van de Rijksinspectie Digitale Infrastructuur, heeft Motivaction International bv onderzoek gedaan naar de informatiebehoefte van burgers en gemeenten rondom antennes en 5G.

Het woord antenne duikt voor het eerst op in een 15^e-eeuwse Neolatijnse vertaling van Aristoteles, met als betekenis 'voelspriet van een insect'. Nu, eeuwen later, denken mensen bij het woord antenne al snel aan 5G. Of veel mensen weten dat 5G staat voor '5e generatie mobiele netwerk' valt te betwijfelen. Uit het onderzoek door Marketresponse van 2020 bleek dat de kennis over 5G nog erg beperkt is.

Het Antennebureau wil een up-to-date inzicht in de kennis en informatiebehoefte van burgers en gemeentes met betrekking tot antennes en 5G.

De centrale vraag van dit onderzoek is welke kennis en informatiebehoefte(n) burgers en gemeenten hebben over antennes in het algemeen en 5G in het bijzonder, en hoe zij mobiele communicatie beleven.

De volgende **vragen** staan centraal in het onderzoek:

- Wat weten de doelgroepen over antennes in het algemeen en 5G in het bijzonder? En hoe staan zij hier tegenover?
- Welke informatiebehoeften hebben de doelgroepen over antennes in het algemeen en 5G in het bijzonder? En hoe gaan zij op zoek naar informatie als zij vragen hebben?
- Wat vinden de doelgroepen van de huidige informatieverstrekking door de overheid? En in hoeverre is er behoefte aan meer proactieve informatievoorziening?

Deelvragen die met het onderzoek moeten worden beantwoord:

- Welke ontwikkelingen zijn er waar te nemen vergeleken met de onderzoeken 'Informatiebehoefte doelgroepen Antennebureau' uit 2017 en 2020?
- Wat zijn mogelijke oorzaken van veranderingen in kennis, houding en gedrag van de doelgroepen?
- Heeft 5G invloed (gehad) op de informatiebehoefte en houding van burgers en gemeenten?
- Willen doelgroepen geïnformeerd worden over 5G en zo ja, op welke wijze (afzender, middelen en kanalen)?

- Welk gevoelens hebben de doelgroepen ten aanzien van veranderingen op het gebied van mobiele communicatie?
- Is de houding tegenover 5G anders dan tegenover 2G, 3G en 4G en waarom?
- Welke aspecten of randvoorwaarden vinden de doelgroepen belangrijk als het gaat om 5G / nieuwe technologische ontwikkelingen?
- Wat vinden de doelgroepen van de huidige informatievoorziening over antennes door de overheid; inhoud, begrip, vorm, timing, kanaal, vindbaarheid, etc.?

Methoden en opzet kwalitatief onderzoek

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van 10 interviews van 45 tot 60 minuten. In totaal hebben we n=12 (8 single interviews, 2 duo interviews) gemeenteambtenaren gesproken.

Motivaction heeft eigen relaties binnen lokale overheden benaderd met een vooraankondiging. We hebben deze relaties gevraagd ons in contact te brengen met gemeenteambtenaren die zich bezighouden met zaken rondom mobiele communicatie, zoals vergunningverlening, antenneplaatsing en/of vragen rondom 5G/mobiele communicatie.

Bij de selectie van de doelgroep gemeenteambtenaren is gestreefd naar diversiteit:

- Gemeenteambtenaren die werkzaam zijn voor gemeenten in verschillende regio's in Nederland.
- Gemeenteambtenaren die werkzaam zijn in gemeenten van verschillende groottes. De [bijlage](#) bevat het volledige respondentenoverzicht.

De gesprekken zijn uitgevoerd aan de hand van een gespreksrichtlijn. Deze vormde de leidraad gedurende de gesprekken. De gespreksrichtlijn is in samenwerking met het Antennebureau opgesteld.

Het veldwerk is uitgevoerd tussen 18 oktober en 16 november 2023 via Microsoft Teams.

Kwalitatief onderzoek:

De inzichten in dit rapport zijn gebaseerd op **kwalitatief onderzoek**. Kwalitatief onderzoek is vooral **verkenkend en inventariserend** van aard. De resultaten zijn indicatief en geen bewezen zekerheden. Centraal staan ervaringen, beweegredenen en argumenten. Indien er getallen of aantallen genoemd worden, kunnen daar geen conclusies aan verbonden worden voor de doelgroep als geheel.

Binnen kwalitatief onderzoek wordt altijd gewerkt met **probleemrelevante, kleine steekproeven**. Het gaat daarbij niet om een representatief onderzoek onder de gehele populatie, maar om een specifiek onderzoek onder de doelgroep in relatie tot een specifiek probleem. De ervaring leert dat - uitgaande van een tamelijk homogene steekproef - na circa 6 à 10 interviews een **verzadiging optreedt**, dezelfde patronen terugkomen en weinig nieuwe informatie naar boven komt. Dat bleek ook deze keer het geval.

Om dieper begrip te krijgen in de situatie van de doelgroep en de moeilijke vindbaarheid en bereikbaarheid van de doelgroep, is gekozen voor een kwalitatieve onderzoeksopzet.

Methoden en opzet kwantitatief onderzoek

Doelgroep en respons

Het onderzoek is online uitgevoerd onder het ISO-20252:2019-gecertificeerde panel van Motivaction: StemPunt. De steekproef bestond uit Nederlanders tussen de 18 en 80 jaar. Uiteindelijk hebben er 950 respondenten aan het onderzoek deelgenomen. De steekproef is na statistische weging representatief voor opleiding, leeftijd, geslacht, regio (Nielsen) en sociaal milieu (Mentality).

Methoden, vragenlijst en veldwerkperiode

Het kwantitatieve onderzoek is uitgevoerd door middel van online enquêtering, met een vragenlijst van 28 voornamelijk gesloten vragen. Motivaction en het Antennebureau hebben de vragenlijst in nauwe samenwerking met elkaar opgesteld, waarbij een van de uitgangspunten een al eerder door de Marketresponse uitgevoerde enquête was. Het veldwerk is uitgevoerd van 21 t/m 28 december 2023.

Vergelijking met voorgaande metingen

Het huidige onderzoek is in 2017 en 2020 uitgevoerd door Marketresponse. Waar mogelijk wordt ook de vergelijking met deze metingen gemaakt.

Percentages

Sommige opgetelde percentages in de tekst komen niet overeen met de percentages in de grafiek (verschil van -1% / 1%). Dit kan komen door afrondingsverschillen. Bij sommige grafieken telt het totaal niet op tot 100%. Dit kan komen door afrondingsverschillen of doordat er sprake is van een vraag waarbij men meerdere antwoorden mocht aanvinken.

Conclusies en advies kwalitatief onderzoek

Huidige situatie en beleid

Mobiele communicatie is een belangrijk onderwerp voor gemeenten, maar ze zijn er niet erg actief mee bezig. We zien een aantal aspecten die hiermee samenhangen:

- Er is niet één persoon of afdeling die zich bezighoudt met mobiele communicatie. Dit is meestal versplinterd over meerdere afdelingen en personen die zich – naast hun primaire werkzaamheden – bezighouden met mobiele communicatie.
- Gemeenteambtenaren hebben zelf het gevoel dat de uitrol van 5G niet erg snel gaat. Het initiatief voor de uitrol van 5G ligt bij de netwerkproviders: gemeenten faciliteren eerder dan dat ze het aanjagen.
- Gemeenten hebben geen of een verouderd beleid. Momenteel levert dat geen problemen op. De behoefte aan (nieuw) beleid is aanwezig, maar voor gemeenten niet urgent.

Informatiebehoefte

Gemeenteambtenaren willen een mate van basiskennis bezitten, over onderwerpen die relevant zijn voor hun eigen verantwoordelijkheden. Dit betreft vooral kennis over vergunningen, dekking en bestaande

infrastructuur. Daarnaast wil men iets weten over straling, frequenties en de technische werking van antennes. Ambtenaren nemen hiervoor zelf initiatief en wenden zich meestal tot het Antennebureau.

Omdat mobiele communicatie niet de primaire werkzaamheid is van gemeenteambtenaren, houden ze zich vervolgens niet actief bezig met het vergaren van informatie. Ze zoeken alleen informatie op wanneer er een burgervraag is of er een nieuwe antenne geplaatst wordt die niet binnen bestaande plannen past. Ze weten de juiste bronnen goed te vinden, maar staan er ook voor open om meer te leren van andere gemeenten.

Informereren van burgers

Gemeenteambtenaren hebben het gevoel dat het thema mobiele communicatie niet erg leeft onder hun inwoners. Gemeenten krijgen namelijk weinig vragen van burgers of bedrijven.

Vlak voor en tijdens de coronapandemie leefden er zorgen over gezondheidseffecten, al dan niet beïnvloed door desinformatie. Dat komt nu veel minder voor.

Als gemeenten nog vragen ontvangen van bewoners of bedrijven, is dit vaak een reactie op een nieuwe antenne die geplaatst wordt. Er bestaat discussie over de locatie van de antenne of er komt een enkele vraag over straling en gezondheidseffecten.

Advies

De informatiebehoefte van ambtenaren wordt grotendeels vervuld en ze weten de weg naar het Antennebureau te vinden. In die zin hoeft het Antennebureau niets te wijzigen aan de huidige werkwijze. Waar nog een kans ligt is in het samenbrengen van gemeenten. Ambtenaren vragen zich soms af wat de aanpak is van andere gemeenten bij 5G, antennes en zendmasten, om van te kunnen leren. Het Antennebureau zou hier een verbindende rol kunnen spelen. Er is al een online kenniscafé, wellicht kan het Antennebureau binnen dit format (of iets vergelijkbaars) het gesprek en kennisuitwisseling tussen gemeenten faciliteren.

Conclusies en adviezen kwantitatief onderzoek (1/4)

Kennis en informatie(behoefte): het kennisniveau over 5G is relatief laag. De informatiebehoefte beperkt zich tot mogelijke gezondheidsrisico's en het monitoren hiervan. Door hun hoge genoten vertrouwen, lijken het RIVM, de GGD en gemeenten de beste afzenders voor communicatie over dit onderwerp.

- Slechts een kleine groep Nederlanders zegt goed op de hoogte te zijn van 5G en de introductie ervan (7%). Voor de meesten geldt dat hun kennis (eigen inschatting) over 5G varieert van weinig (46%) tot op 'alleen op hoofdlijnen' (48%).
- Dit is niet vreemd, gegeven het feit dat weinig Nederlanders (19%) de laatste tijd iets gehoord, gezien of gelezen hebben over 5G, antennes of zendmasten. Als men toch wat over 5G, antennes of zendmasten hoort, gaat dit vooral over het veronderstelde verband tussen straling en gezondheid en de angst die hieromheen leeft.
- De informatiebehoefte is niet erg groot. Over mogelijke gezondheidsrisico's en het monitoren hiervan wil een behoorlijke groep (48%) nog wel geïnformeerd worden, maar andere aspecten van antennes/zendmasten zijn voor de meeste Nederlanders niet interessant. Hierin zien we eenzelfde beeld als in 2020.
- Mensen willen het liefst geïnformeerd worden via een brief, informatiefolder of e-mail. Wel zien we enkele verschillen ten opzichte van 2020: de voorkeur voor informeren via de gemeentelijke website en informatiebijeenkomsten is toegenomen.
- Het Antennebureau is vrij onbekend: 9% kent het, waarvan 7% alleen van naam. Het is voor mensen daarom lastig om de betrouwbaarheid van het Antennebureau in te schatten, al neigt men eerder naar het positieve.
- Dit onderzoek roept geen noodzaak op om proactief te communiceren. Als er in landelijke media of via sociale media aandacht is voor antennes, zendmasten en gezondheid, dan zijn het RIVM en de GGD de meest geschikte partijen om te reageren. Dit zijn partijen waar men zelf als eerste op zoek zou gaan voor informatie over antennes, zendmasten of 5G en welke door de meeste Nederlanders als (zeer) betrouwbaar worden gezien. Dit raden we alleen aan als het onderwerp te maken heeft met mogelijke gezondheidseffecten van straling.
- Wanneer er op lokaal niveau wordt gecommuniceerd (bijvoorbeeld rondom nieuw te plaatsen zendmasten), dan is de gemeente een geschikte afzender. Nederlanders hebben daar over het algemeen vertrouwen in.
- Het Antennebureau is vrij onbekend, waardoor informatie voor Nederlanders moeilijk op waarde is te schatten. Uit het kwalitatieve onderzoek kunnen we wel meenemen dat het Antennebureau op informatieavonden een onafhankelijke betrouwbare indruk wekt op burgers. Die rol pakt het Antennebureau al op verzoek van individuele gemeenten, dit onderzoek geeft geen aanleiding om hierin iets aan te passen.

Conclusies en adviezen kwantitatief onderzoek (2/4)

Houding, emoties en associaties: er zijn weinig zorgen over straling en gezondheid, maar Nederlanders houden enige scepsis en blijven wel waakzaam. Het onderzoek geeft geen aanleiding om meer proactief te communiceren.

- Het onderzoek laat zien dat Nederlanders zich over het algemeen niet veel zorgen maken over 5G of issues rondom antennes/zendmasten. Zo'n één op de zes Nederlanders maakt zich bij 5G zorgen over effecten op de gezondheid. Ook over veiligheid en over privacy zegt zo'n één op de zes zich zorgen te maken. Bij het uitzicht/straatbeeld is dit één op de tien. Het percentage Nederlanders dat eigenlijk nooit echt stilstaat bij 5G is toegenomen (60% vs. 50% in 2020). Het percentage dat zich hier wel eens zorgen overmaakt is daarentegen gedaald (37% vs. 44% in 2020). Ook zien we dat zorgen over de straling van zendmasten/antennes in het niet vallen vergeleken met andere maatschappelijke en politieke thema's zoals de stijgende kosten voor levensonderhoud of migratie.
- Ook uit de interviews met gemeenteambtenaren bleek dat zij veel minder vragen krijgen van bezorgde burgers vergeleken met enkele jaren geleden.
- Volgens de meeste Nederlanders is straling, van bijvoorbeeld hun mobiele telefoon, dan ook niet echt een groot probleem, zolang schadelijkheid niet is aangetoond.
- Toch lijkt er op de achtergrond wel altijd een mate van waakzaamheid te blijven met betrekking tot gezondheidseffecten. Veel Nederlanders (55%) geven aan dat de langetermijneffecten van straling nog niet bekend zijn. Een grote groep (46%) denkt nog steeds dat 5G een sterkere straling geeft dan 4G.
- Als straling in huis of in de buurt gemeten zouden kunnen worden, dan zou een meerderheid dat toch een prettig idee vinden. Dat is niet vreemd als je bedenkt dat gezondheid en veiligheid belangrijke waarden zijn voor Nederlanders.
- Zorgen omtrent horizonvervuiling en privacy lijken daarbij te zijn gedaald ten opzichte van de vorige meting.
- Op dit moment heeft het Antennebureau als werkwijze om niet proactief te communiceren over 5G, antennes en zendmasten. Gezien het feit dat er weinig zorgen zijn over straling en gezondheid en dat deze zorgen bovendien zijn gedaald sinds het vorige onderzoek, is er geen aanleiding om hier direct actie op te ondernemen. Het Antennebureau hoeft haar werkwijze dus niet aan te passen.

Conclusies en adviezen kwantitatief onderzoek (3/4)

Houding, emoties en associaties: de houding richting 5G is in toenemende mate positief. 5G roept vooral positieve gevoelens en associaties op. In communicatie is het belangrijk om niet alleen te focussen op het wegnemen van zorgen, maar ook op de voordelen van 5G.

- Het aantal Nederlanders met een positieve houding jegens 5G is licht toegenomen (36% vs. 30% in 2020). Het aandeel met een negatieve houding is gedaald (4% vs. 11% in 2020).
- 5G roept eerder positieve dan negatieve gevoelens op. Vooral interesse, tevredenheid en enthousiasme voeren de boventoon. Toch roept het bij sommigen ook gevoelens van waakzaamheid en bezorgdheid op.
- Eerste associaties met 5G raken vooral aan een snellere verbinding en straling. Dit sluit aan bij de initiële emoties die bij 5G opkomen. Men is geïnteresseerd in 5G en is enthousiast over de voordelen die het biedt, maar tegelijk denkt men in mindere mate ook aan straling.
- Het positievere beeld kan mogelijk worden verklaard doordat de vorige meting plaatsvond in een periode met veel negatieve aandacht voor 5G, waarbij zelfs antennes en zendmasten in brand werden gestoken.
- De mate waarin men voordelen van 5G ziet, is erg bepalend voor de algehele houding ten opzichte van 5G. Communicatie omtrent 5G dient zich daarom ook te richten op het uitlichten van de voordelen en niet alleen het wegnemen van zorgen rondom straling.
- Een meerderheid van de Nederlanders gelooft in technologische vooruitgang (60%). In het verlengde hiervan ziet 39% van de Nederlanders 5G als noodzakelijk voor de economische ontwikkeling van het land. Toch vindt ook de helft dat technologie mensen té afhankelijk maakt (51%).
- Deze dualiteit is ook terug te zien in de rest van het onderzoek. Zo vindt men het belangrijk een snelle internet verbinding te hebben, maar maakt men zich ook in toenemende mate zorgen over de komst van nieuwe technologieën (45% vs. 32% in 2020).
- Als er gecommuniceerd wordt over 5G, antennes en zendmasten, is het belangrijk om niet alleen te focussen op straling en gezondheid. Kennis over de voordelen (economisch, sneller internet) is net zo belangrijk en draagt bijvoorbeeld positief bij aan de houding ten opzichte van 5G.
- Partijen die men betrouwbaar vindt (zoals het RIVM en de GGD) zijn vooral deskundig op gezondheidsgebied. Wij denken dat deze partijen niet over de voordelen moeten communiceren, maar dicht bij hun eigen expertise moeten blijven om een betrouwbaar en onafhankelijk imago te bewaken. De voordelen van 5G kunnen wellicht beter door andere partijen worden uitgelegd, zoals mobiele operators.

Conclusies en adviezen kwantitatief onderzoek (4/4)

Gedrag en waarden: slechts een kleine groep Nederlanders neemt actief maatregelen tegen straling. Toch is er behoefte aan informatie rondom straling in de eigen omgeving. Dit kan komen doordat men vindt dat de informatievoorziening vanuit de overheid omtrent 5G achter blijft.

- De meeste Nederlanders nemen geen maatregelen om straling thuis te verminderen (77%).
- Zij die dit wel doen (9%), leggen 's nachts vaak hun mobiele telefoon weg of zorgen ervoor dat apparaten, zoals laptops, niet in hun slaapkamer liggen.
- Hoewel dus slechts een kleine groep Nederlanders actief maatregelen tegen straling neemt, geeft een meerderheid aan graag de straling in hun huis en buurt te willen laten meten, inclusief de straling van hun mobiele telefoon of andere apparaten in het huis.
- Het gros van Nederland vertrouwt erop dat overheid erop toeziet dat de straling van antennes binnen de gezondheidsnormen blijft.
- Toch is men niet tevreden met de informatievoorziening omtrent 5G vanuit de overheid. Slechts een op de vijf Nederlanders vindt dit voldoende (18%).

Resultaten kwalitatief onderzoek

Gemeenten zijn momenteel niet erg actief bezig met mobiele communicatie, antennes en 5G

Gemeenten vinden het belangrijk dat mobiele communicatie in hun gemeente op orde is. De connectiviteit en dekking moet voldoende zijn voor gebruikers van verschillende netwerkproviders. Toch houden gemeenteambtenaren zich op dit moment **niet erg actief bezig met mobiele communicatie**. Als het gaat over 5G en het aanleggen van nieuwe antennes: gemeenten komen over het algemeen pas in actie zodra de **netwerkproviders initiatief nemen** om iets te veranderen.

Deze reactieve houding komt voort uit tevredenheid over de huidige stand van zaken en het ontbreken van grote issues. Als we specifiek naar 5G kijken, dan snappen gemeenteambtenaren de noodzaak (snelheid, betrouwbaarheid, capaciteit voor stijgend dataverbruik), maar zolang 'alles nog werkt' is het gevoel van urgentie niet erg groot. Grote steden lijken hier soms een uitzondering in te zijn en laten wat meer ambitie zien. Zij willen zich onderscheiden en een voortrekkersrol vervullen ten opzichte van kleinere gemeenten.

Voor alle geïnterviewde gemeenten geldt dat er **geen beleid is of een verouderd beleid**. Er is een intentie om beleid op te stellen dat past bij de nieuwe ontwikkelingen, maar een gevoel van urgentie ontbreekt.

We zien dat gemeenteambtenaren zaken rondom mobiele communicatie vaak opnemen als **extra werkzaamheden**. Het is geen fulltime bezigheid en wordt uitgevoerd naast andere werkzaamheden (zie ook de functieomschrijvingen in de [bijlage](#)). Daarnaast zijn verantwoordelijkheden binnen gemeenten versnipperd over verschillende afdelingen (bijv. ruimtelijke ordening, vergunningen, economische zaken) en verschillende ambtenaren.

De gemeenteraad en het college van B&W zijn doorgaans weinig betrokken bij deze zaken. Zij houden zich pas met het onderwerp bezig wanneer er zorgen spelen bij burgers, iets dat steeds minder voorkomt. Zij houden zich verder niet proactief bezig met mobiele communicatie, antennes of 5G.

“

Wij hebben eigenlijk helemaal geen beleid. Ik houd me alleen bezig met vergunningen en dat gaat al tijden zo. Collega's bij RO houden weer toezicht op of het in de plannen past en weer andere collega's kijken naar zaken als locatie, infrastructuur, enzovoorts. Iedereen heeft zijn eigen taak, maar dat gaat prima.

“

Het is iets wat ik een jaar geleden erbij heb gekregen. In eerste instantie houden we ons meer bezig met het ontwikkelen van de digitale economie in de breedste zin. Maar omdat de collega die zich hiermee bezighield wegging, heb ik het overgenomen.

“

We hebben wel al wat 5G masten, maar nog niet alles. Uiteindelijk wachten we tot bijvoorbeeld KPN of VodafoneZiggo naar ons toe komt met een verzoek. Dan kijken we hoe of wat.

Gemeentes zijn onzeker over ontwikkelingen zoals small cells en de omgevingswet

Gemeenteambtenaren observeren diverse kansen en risico's op het gebied van mobiele communicatie. Deze kansen en risico's kunnen haakjes bieden voor het Antennebureau om gemeenteambtenaren verder te ondersteunen.

Kansen:

- Sommige grotere gemeenten hebben de ambitie om **een voorbeeldfunctie** te spelen in hun regio. Andere gemeenten zouden van hen moeten kunnen leren op het gebied de implementatie van maatregelen om de mobiele communicatie te verstevigen, het efficiënt verlenen van vergunningen of het faciliteren van de benodigde infrastructuur voor nieuwe antennes.
- Een stad met een goede connectiviteit kan aantrekkelijk zijn voor burgers en bedrijven in binnen- én buitenland en zodoende economische meerwaarde bieden. Dit punt wordt alleen door ambtenaren in grote gemeenten genoemd.

Risico's:

- Gemeenteambtenaren zien **de populariteit van vergunningsvrije antennes** (in de vorm van *small cells*) toenemen. Deze worden vaak geplaatst in afstemming met de gemeente, maar ambtenaren hebben het gevoel

de controle te verliezen doordat deze *small cells* relatief eenvoudig op bestaande infrastructuur kunnen worden geplaatst.

- **De nieuwe omgevingswet** was ten tijde van uitvragen nog niet van kracht, dat bracht enige onzekerheid met zich mee. Gemeenteambtenaren vinden de invulling van de omgevingswet ingewikkeld en weten niet goed wat de implicaties voor hun eigen werkzaamheden en verantwoordelijkheden zijn. Dit omvat ook zaken rondom mobiele communicatie.
- Gemeenten vinden **een goede dekking** belangrijk en overwegen zorgvuldig de geschikte locatie voor nieuwe antennes. Dit brengt soms problemen met zich mee, bijvoorbeeld omdat er geen makkelijke toegang is tot bestaande infrastructuur of omdat de meest geschikte locatie op privégrond ligt.
- Gemeenten zijn nog niet aan het nadenken over 6G. In gemeenten waar 5G voor onrust heeft gezorgd, tonen gemeenteambtenaren zich desgevraagd enigszins bezorgd over de toekomstige implementatie van 6G.

“

Bij ons in de gemeente is het wel echt een ding. We willen graag koploper zijn binnen de Benelux en ook wel de EU als het gaat om hoe well connected we zijn.

“

Wat je ziet is dat de hoeveelheid vergunningsvrije antennes ontzettend toeneemt. Dat zijn small cells die providers of bedrijven op bijvoorbeeld lantaarnpalen kunnen bevestigen. Ze kondigen het wel aan, maar hoe het precies werkt en wat de voor- en nadelen zijn, is nog niet helemaal bekend volgens mij.

“

We hikken al een tijdje tegen die omgevingswet aan. We weten dat het komt, maar wat voor gevolgen het precies heeft voor onze werkwijze, weten we niet. Dat conceptbeleid van het Antennebureau heeft ons geholpen wat procedures in te richten, dus misschien kunnen zij ook informeren met wat er wel en niet gaat veranderen.

Gemeenteambtenaren willen een solide basis aan kennis, maar zoeken niet continu naar informatie

Over het algemeen beschikken gemeenteambtenaren over **de minimale kennis die noodzakelijk is voor het uitvoeren van hun eigen verantwoordelijkheden**. Dat betreft kennis over regelgeving, vergunningverlening en infrastructuur. Maar we merken dat er ook ambtenaren zijn die sinds kort mobiele communicatie of antennes in hun takenpakket hebben gekregen en nog erg weinig weten.

Zodra gemeenteambtenaren verantwoordelijkheden krijgen op het gebied van mobiele communicatie, ontstaat er een **behoefte aan algemene basiskennis**. Dan wil men ook wat weten over de techniek, 5G, straling, veiligheid en soms nog wat extra kennis over wet- en regelgeving. De meeste geïnterviewden hadden hiervoor een cursus gevolgd bij het Antennebureau en waren daarover zeer tevreden.

Nadat gemeenteambtenaren beschikken over deze 'basiskennis', vindt **informatie vergaren vooral reactief** plaats. Zolang er geen concrete zaken spelen rondom mobiele communicatie, antennes of 5G, is er geen behoefte om informatie te zoeken. Sommige gemeenteambtenaren vinden het prettig om op de hoogte te worden gehouden, maar we horen ook dat een overkill aan nieuwsbrieven ertoe leidt dat men ze nauwelijks leest.

Aanleidingen voor het opzoeken van nieuwe informatie zijn **burgervragen of het plaatsen van een nieuwe antenne**.

Primaire informatiebronnen zijn dan:

- Het Antennebureau, bijvoorbeeld gaat als het om een vergunnings- of dekkingsvraagstuk of een vraag van meer technische aard.
- De GGD wanneer het gaat om zorgen met betrekking tot straling en gezondheid. Regelmatig verwijzen gemeentes mensen door naar (informatie van) de GGD.
- Netwerkproviders wanneer het gaat over technische vraagstukken, de dekking en geschikte locaties.

De voornaamste informatiebehoefte die los staat van een directe aanleiding, betreft meer kennis over small cells. Gemeenten weten nog niet zo goed hoe ze ermee om moeten gaan. Het zijn vergunningsvrije antennes, dus in principe gaat de gemeente er alleen over als ze op gemeenteobjecten worden geplaatst. Maar hoeveel van deze small cells komen er, hoe houd je er grip op, of hoe ga je bijvoorbeeld om met monumentale panden.

Daarnaast weten gemeenten nog niet zo goed wat de omgevingswet gaat betekenen voor antennes en mobiele communicatie. Op dit punt is de behoefte op dit moment nog niet urgent. Men wacht eerst tot de wet ingaat.

“

Ik heb het gevoel dat ik genoeg weet om mijn werk uit te kunnen voeren en als ik iets wil weten, dan kom ik met Google een heel eind. Meestal kom je dan weer bij het Antennebureau terecht. En ik weet dat GGD ook wat pagina's over straling heeft, dus daar verwijs ik ook wel eens naar door.

“

Er zijn ook zoveel andere dingen die ik er naast moet doen, dat ik me niet heel actief op de hoogte houd van de laatste ontwikkelingen. Ik heb wel eens een bijeenkomst van het Antennebureau bijgewoond en dat was heel nuttig: dan ben je weer even op de hoogte.

“

Het Antennebureau is wel een autoriteit op dit gebied. Ik ontvang wel eens mails van ze en weet dat ze veel informatie beschikbaar hebben. Ik mis wel een beetje de toekomstblik alleen, zoals met de omgevingswet.

Het Antennebureau staat bekend als een toegankelijke, deskundige en onafhankelijke organisatie

Alle geïnterviewde ambtenaren waren al bekend met het Antennebureau en op een enkeling na heeft men contact gehad of informatie van het Antennebureau gebruikt (vooral de basiscursus).

Het Antennebureau komt op gemeenten **erg deskundig** over. Zij hebben het gevoel dat de informatie is gebaseerd op expertise en wetenschappelijke inzichten.

Zij zien het Antennebureau als een **onafhankelijke, objectieve en betrouwbare organisatie** die geen commercieel belang heeft. Dit is dan ook de reden dat gemeenteambtenaren graag gebruik maken van informatie of collega's van het Antennebureau bij inspraak- en informatieavonden. Telecomproviders zijn ook vaak aanwezig bij dit soort avonden, men vindt het prettig om daarbij een onafhankelijk en deskundige partij bij te laten aanschuiven.

Daarnaast hebben sommige gemeenten wat vaker met dezelfde mensen van het Antennebureau gesproken. Ze ervaren de mensen als toegankelijk en het contact als prettig. Het feit dat men soms medewerkers van het Antennebureau bij naam noemt is veelzeggend.

Het feit dat de basiscursus van het Antennebureau ook online wordt gegeven is vooral voor ambtenaren die verder weg wonen een pluspunt.

Verder zien we dat sommige ambtenaren gebruik maken van het Antenneregister om snel inzicht te krijgen in antenne- en zendmastlocaties in hun gemeente. Ook heeft een aantal ambtenaren het voorbeeldbeleid op de website gevonden. Zij vinden het een nuttige inspiratiebron, maar meer voor in de toekomst, als ze aan de slag gaan met het beleid.

Kritiek op het Antennebureau is er niet. Maar we horen wel een onderwerp waar het Antennebureau op in zou kunnen spelen. We merken namelijk een behoefte om te leren van andere gemeenten. Hoe gaan andere gemeentes om met mobiele communicatie, antennes en 5G? Zijn er best practices waar we van kunnen leren? Hoe ver is 5G in andere gemeenten uitgerold? Lopen wij daarin achter?

Het Antennebureau zou hierin een verbindende rol kunnen spelen en het gesprek en kennisuitwisseling tussen gemeenten kunnen faciliteren. Er is al een online kenniscafé, maar dat triggert deze behoefte nog niet.

“

Eigenlijk ben ik vooral echt informatie gaan zoeken toen ik dit net ging doen. Mijn collega's wisten al een hoop en ik heb nog wat opgezocht over de nieuwe frequenties van 5G en hoe dat in onze gemeente ervoor staat.

“

Als ik informatie nodig heb, dan is Antennebureau wel het eerste wat in me opkomt. Hun informatie is meestal vrij volledig en objectief. Soms vraag ik wel eens iets aan netwerkproviders, maar dan vraag ik me wel eens af of zij ook zo objectief en eerlijk zijn.

“

Nieuwe informatie? Daar heb ik niet per se behoefte aan. Ik kan mijn werk nu uitvoeren en als dat niet zo is, dan lossen we dat dan op. Dat is overigens nog niet voorgekomen.

Burgervragen afgelopen jaren sterk afgenomen; proactieve communicatie vanuit gemeente alleen bij nieuwe antenneplaatsing

De **behoefte vanuit burgers aan informatie over mobiele communicatie is volgens gemeenteambtenaren sterk afgenomen**. In die periode ging er veel desinformatie rond over de straling van 5G antennes, die in een aantal plekken zelfs in brand werden gestoken. Gemeenteambtenaren verklaren dit doordat de introductie van 5G aan het grote publiek ten tijde van een crisis zorgde voor zorgen en onzekerheid. Gemeentes kregen veel vragen over gezondheidseffecten, zowel van ‘gewone’ bezorgde inwoners als van personen en actiegroepen die beïnvloed waren door desinformatie/complottheorieën.

Wanneer gemeenten nu nog vragen van burgers ontvangen, is dat eigenlijk met name **naar aanleiding van een antenne die dichtbij de bewoner geplaatst zal worden**. Hier speelt het NIMBY-effect een rol, sommigen willen hun uitzicht behouden. Vragen over gezondheidseffecten worden nog steeds gesteld, maar slechts in kleine getale. En een enkele keer komt er een vraag binnen over slecht bereik ergens in de gemeente.

Gemeenteambtenaren kunnen deze vragen over het algemeen goed beantwoorden: ofwel met hun eigen kennis, ofwel door burgers door te verwijzen naar andere relevante bronnen, zoals de GGD of het Antennebureau.

Wie deze vragen beantwoordt en op welke manier, verschilt van gemeente tot gemeente. Sommige gemeenten verwijzen wat sneller door naar externe partijen zoals de GGD, andere gemeenten voelen het als hun plicht zelf te reageren op vragen. Welk persoon of welke afdeling deze reacties stuurt, varieert ook.

Proactief informeren gebeurt alleen in het geval van het plaatsen van een nieuwe antenne. Als er ontwikkelingen zijn op het gebied van antennes worden burgers betrokken via een informatieavond, een inloopbijeenkomst of een brief. Gemeenteambtenaren vinden dan ook dat dit de minimale kennis moet zijn van burgers: dat er antennes zijn en dat dit niet schadelijk is voor de gezondheid. Overige kennis is voor burgers niet noodzakelijk volgens gemeenten.

“

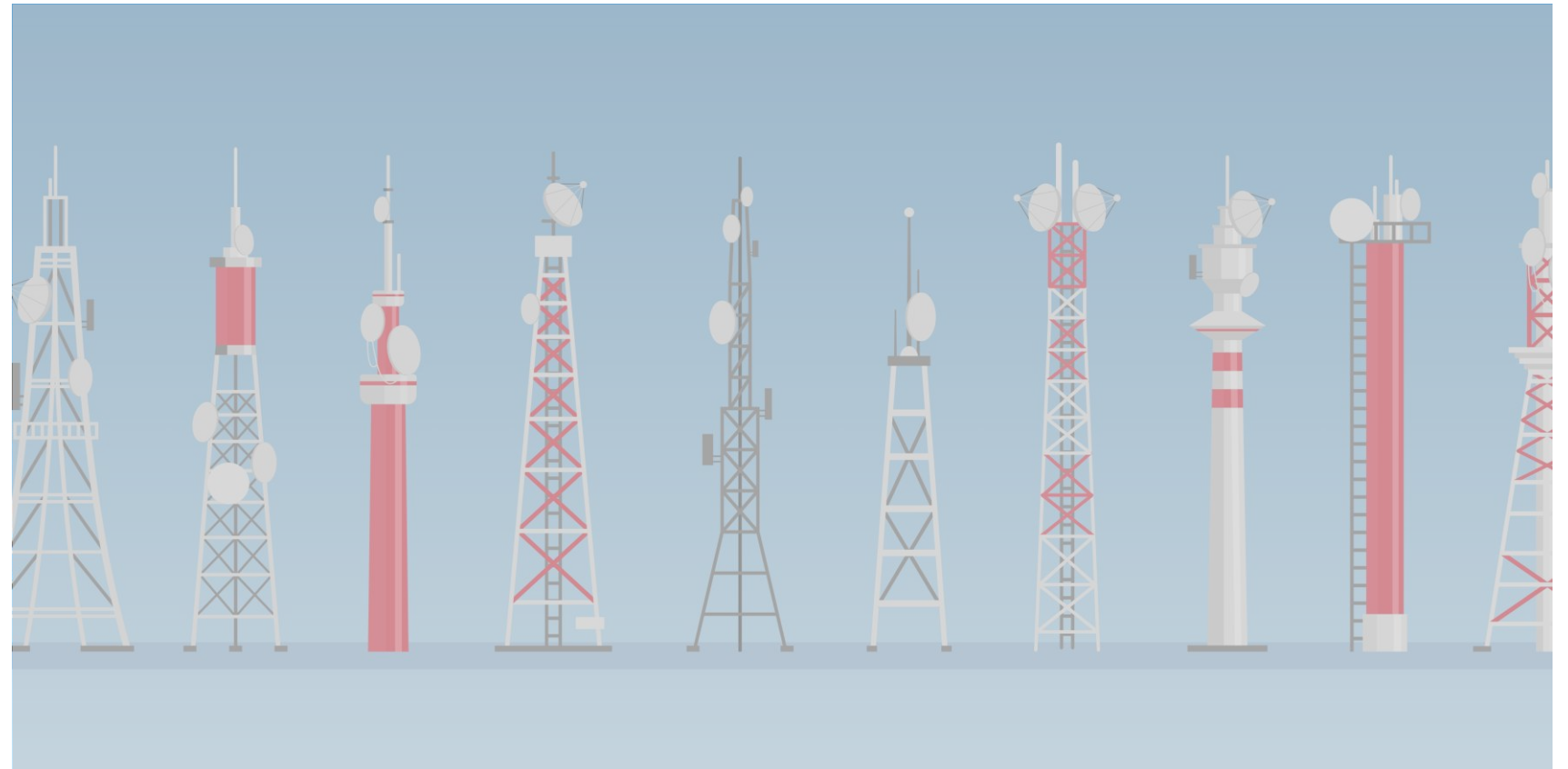
Bij ons was het 2 jaar geleden heftig. Hier hebben ze ook een antenne in brand gestoken. Dat was een onrustige tijd en we kregen echt veel vragen van bezorgde bewoners en actiegroepen buiten de gemeente. Dat is nu wat tammer geworden gelukkig.

“

Als burgers vragen over gezondheidseffecten hebben, verwijzen we door naar de GGD. Die hebben daar veel informatie over en kunnen er uitstekend over adviseren en communiceren

“

We sturen buurtbewoners een brief als er een antenne komt. Vaak alleen de straat waar het voor geldt, want voor de rest is de informatie niet relevant: zij zullen er geen last van hebben. Dan krijgen we soms vragen van mensen die zich zorgen maken over de straling of het uitzicht dat weggaat. Meestal kan ik ze geruststellen en anders wijs ik ze naar het Antennebureau of de website van de GGD.

Resultaten kwantitatief onderzoek: kennis en informatie(behoefte)

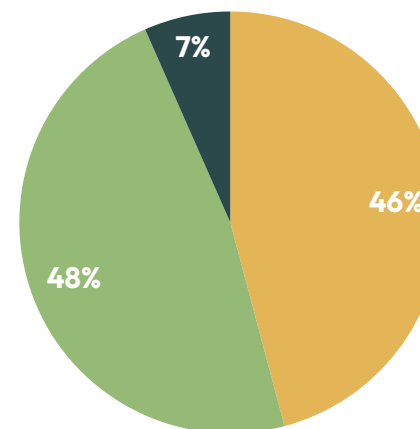
Kennis over de introductie van 5G is relatief laag

Bevindingen vanuit analyses

- Met name 65+'ers zijn niet op de hoogte van de 5G introductie. Hoe jonger, hoe meer men op de hoogte is of denkt te zijn.
- We zien ook een verband met opleidingsniveau: praktisch opgeleide mensen zeggen vaker (67%), dat ze weinig weten over 5G en de introductie ervan.

In hoeverre ben je op de hoogte van 5G en de introductie ervan?

(Basis – allen, n=950)

■ Ik weet er weinig van ■ Ik weet er wel wat van, maar op hoofdlijnen ■ Ik weet er veel van

Men denkt vooral dat 5G wordt gebruikt om de huidige internet snelheid en verbindingen te verbeteren. Exacte toepassingen zijn minder goed bekend.

Wat kunnen we volgens jou met 5G? Waarvoor kan het gebruikt worden? (Basis – allen, n=950)

In de onderstaande bloemlezing worden een aantal voorbeelden van open antwoorden getoond. Deze quotes dienen ter illustratie van de gegeven antwoorden.

Veel mensen denken dat de straling van 5G sterker is dan zijn voorganger

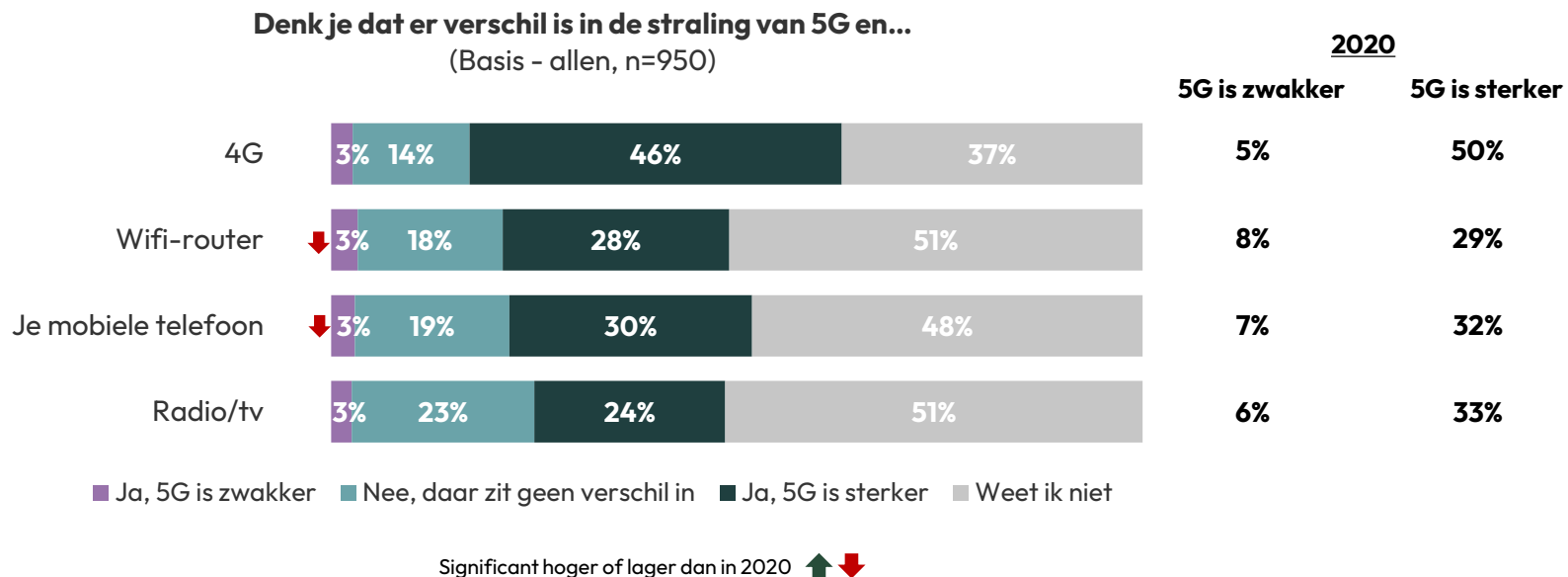
Verder valt het op dat veel mensen niet weten of de straling van 5G sterker is dan 4G, een wifi-router, een mobiele telefoon of de radio/tv.

Bevindingen vanuit analyses

- Praktisch opgeleide personen geven vaker aan niet te weten of er verschil zit tussen de straling van 5G, 4G en andere apparatuur.

Vergelijking met voorgaande meting

- Het percentage Nederlanders dat denkt dat 5G-straling zwakker is dan de straling van een wifi-router of mobiele telefoon is gedaald ten opzichte van 2020 (resp. 8% en 7%). Het verschil is statistisch significant, maar praktisch niet erg relevant, omdat het verschil erg klein is.

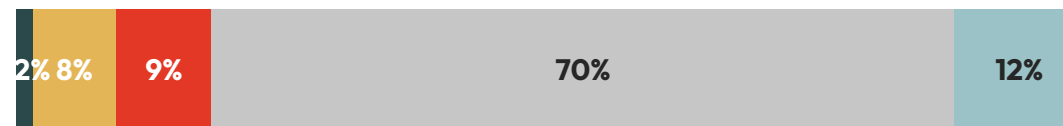

De meeste Nederlanders hebben de afgelopen tijd niets over antennes of zendmasten vernomen

Als men toch iets over zendmasten heeft gezien, gehoord of gelezen, dan is dat vaker negatief dan positief.

**Antennes en zendmasten zorgen ervoor dat we mobiel met elkaar kunnen communiceren.
Heb je de laatste tijd iets gehoord, gezien of gelezen over antennes of zendmasten?**

(Basis – allen, n=950)

- Ja, dit was positief
- Ja, dit was neutraal
- Ja, dit was negatief
- Nee, ik heb niets gehoord
- Weet ik niet

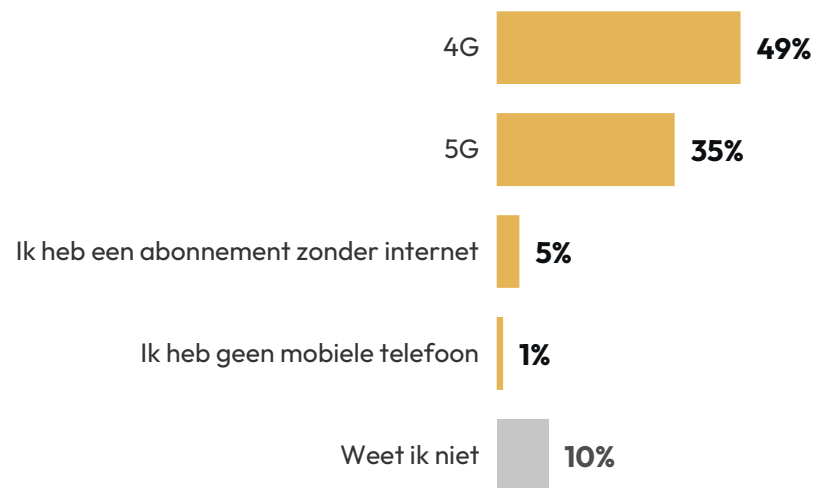
Mensen met 5G-abonnement staan positiever tegenover 5G

Bevindingen vanuit analyses

- Personen met een 5G-abonnement staan vaker (heel) positief tegenover 5G dan personen zonder 5G-abonnement (65% vs 33%).
- Ongeveer een derde van de Nederlanders heeft een 5G-abonnement.

Welk type telefoonabonnement heb je?

(Basis – allen, n=950)

Vooral behoefte aan informatie over (mogelijke) gezondheidsrisico's

Bevindingen vanuit analyses

- De informatiebehoeften zijn niet veranderd ten opzichte van 2020.
- Jongeren tussen de 18 en 24 jaar hebben vaker behoefte aan informatie over waarom een antenne/zendmast geplaatst gaat worden, waar deze voor gebruikt gaat worden en wat het plaatsen betekent voor het bereik van hun mobiele telefoon.
- 65+'ers hebben een grotere behoeften aan informatie over hoe eventuele gezondheidsrisico's in de gaten worden gehouden en of het mogelijk is om inspraak te krijgen bij de gemeente.
- Personen met een academische of hbo-opleiding willen over een groter aantal onderwerpen geïnformeerd worden dan personen met andere opleidingsachtergronden. Zo willen zij o.a. vaker weten van wie de antenne/zendmast is en waarom deze op een specifieke plek wordt geplaatst.

Stel dat er een antenne of zendmast bij je in de buurt wordt geplaatst, over welke onderwerpen zou je dan geïnformeerd willen worden?

Meerdere antwoorden mogelijk (Basis - allen, n=950)

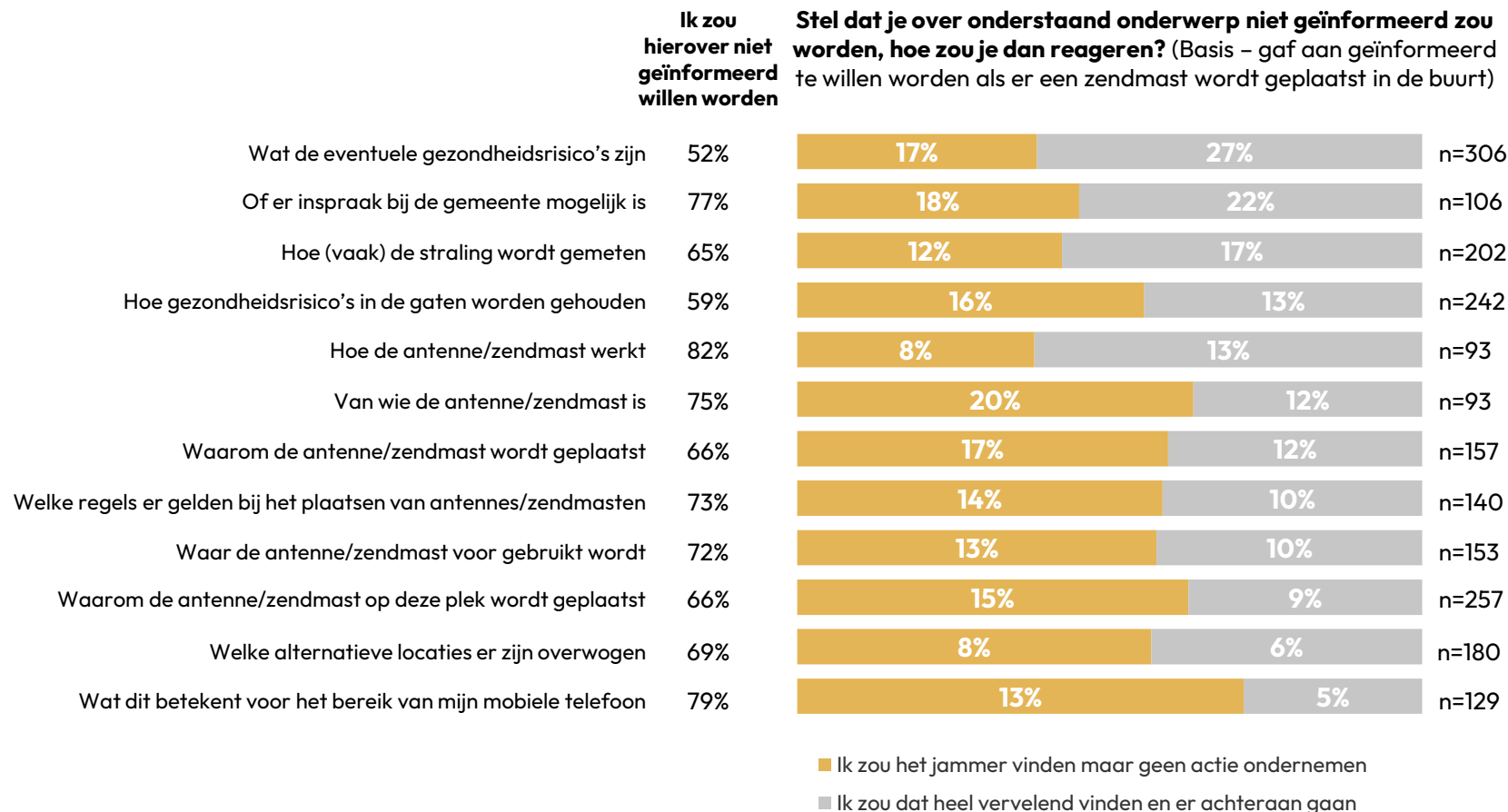
Behoeft e aan informatie betekent niet automatisch dat men er zelf achteraan gaat

Als respondenten aangaven over een onderwerp geïnformeerd te willen worden, werd de vervolgvraag gesteld hoe men zou reageren als men niet geïnformeerd zou worden. Hiermee krijgen we meer gevoel bij de vraag hoe belangrijk men het vindt om geïnformeerd te worden. De aanname hierbij is dat mensen er zelf achteraangaan als het onderwerp echt belangrijk voor ze is. Doen ze dat niet, dan is het onderwerp wellicht interessant, maar minder belangrijk.

Bevindingen vanuit analyses

- o Door het relatief lage aantal respondenten bij deze vraag is het niet mogelijk om te kijken naar verschillen tussen groepen.

Om de data zo overzichtelijk mogelijk weer te geven, is gekozen om de ‘weet niet’ categorie weg te laten en antwoordopties samen te voegen. Zie voor de volledige grafiek de [bijlage](#).

Informereren via brief geniet de voorkeur

Bevindingen vanuit analyses

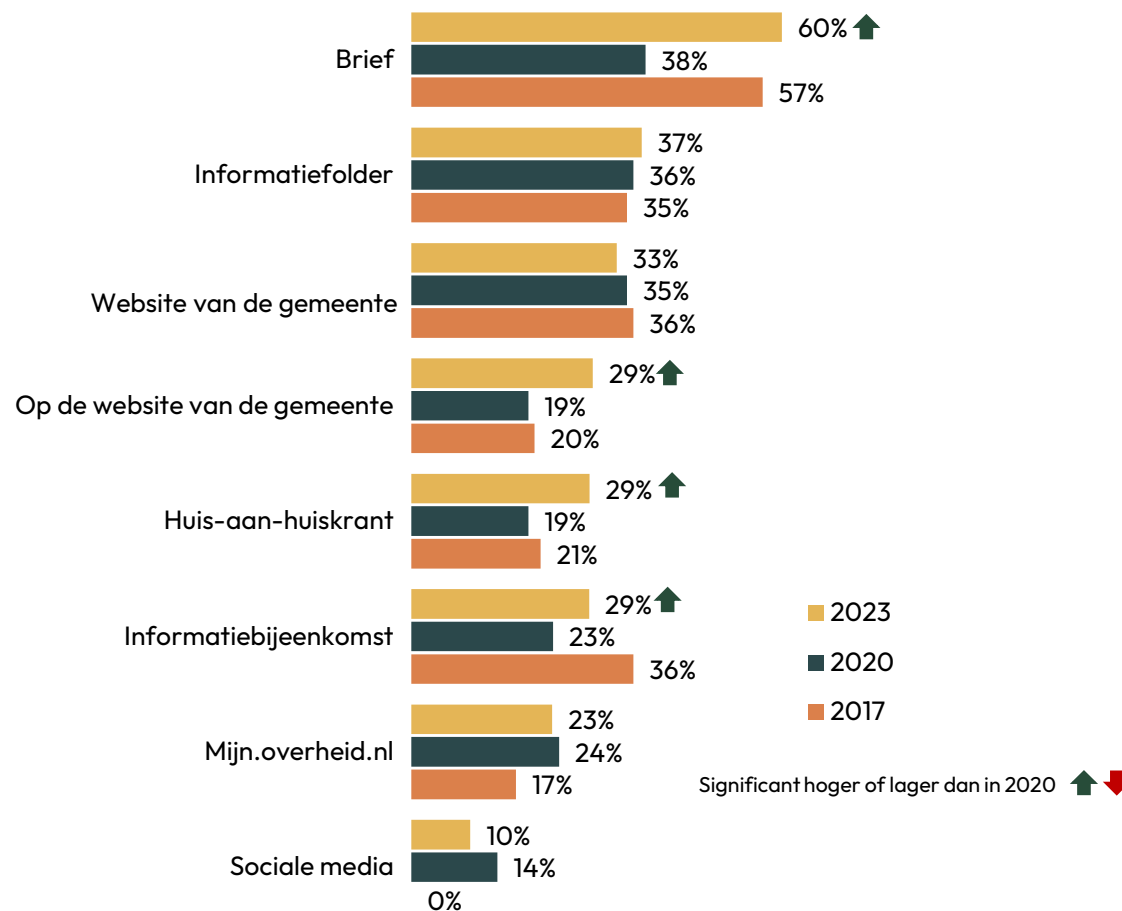
- Slechts 10% wil via sociale media geïnformeerd worden, dat is net als in 2020 de minst gewenste optie
- 65+'ers zouden vaker dan andere leeftijdsgroepen geïnformeerd willen worden via een informatiebijeenkomst (38%) en de huis-aan-huiskrant (37%). Maar ook binnen deze groep is de voorkeur het grootst voor informeren per brief (48%).
- Ook jongeren tussen de 18 en 24 noemen vooral informeren via een brief (51%). Zij noemen sociale media wel iets vaker (19%) dan andere leeftijdsgroepen.

Vergelijking met voorgaande meting

- Ten opzichte van 2020 geven meer Nederlanders aan per brief geïnformeerd te willen worden. Het percentage (60%) ligt nu ongeveer gelijk aan het percentage van 2017.
- Verder zijn er nog wat kleinere veranderingen (statistisch wel significant) ten opzichte van 2020: meer mensen willen geïnformeerd worden via de website van de gemeente, huis-aan-huiskrant of via een informatiebijeenkomst.

Op welke manier zou je het liefst geïnformeerd willen worden als er een antenne of zendmast bij je in de buurt wordt geplaatst?

(Basis - Zou geïnformeerd willen worden, n=730 in 2023)

Bekendheid van bijna alle bij antennes/zendmasten en 5G betrokken organisaties gedaald

Bevindingen vanuit analyses

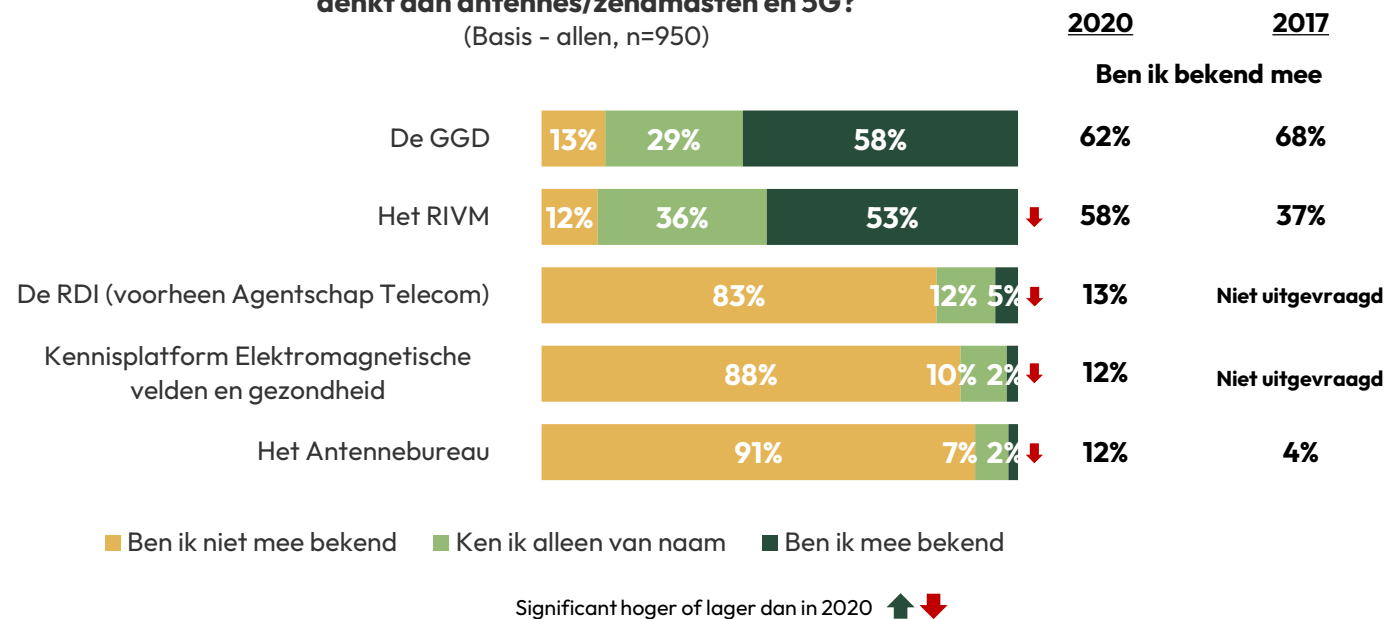
- Personen met een academische of hbo-opleiding zijn vaker bekend met het RIVM (65%) en de GGD (65%).

Vergelijking met voorgaande meting

- Ten opzichte van de vorige meting is de bekendheid van het Antennebureau gedaald. Hiermee is de bekendheid weer ongeveer gelijk aan 2017.
- Ook de bekendheid RDI en het Kennisplatform Elektromagnetische velden en gezondheid is ten opzichte van 2020 gedaald. Ook het RIVM is iets minder bekend geworden, maar dat verschil is statistisch wel significant, maar desondanks zo klein dat het praktisch niet relevant is.
- Deze dalingen in bekendheid kunnen mogelijk worden verklaard doordat de vorige meting tijdens een periode plaatsvond waarin er meer media-aandacht was voor 5G en antennes.

In hoeverre ben je bekend met onderstaande organisaties als je denkt aan antennes/zendmasten en 5G?

(Basis - allen, n=950)

Gemeente eerste aanspreekpunt voor informatie over antennes, zendmasten en 5G

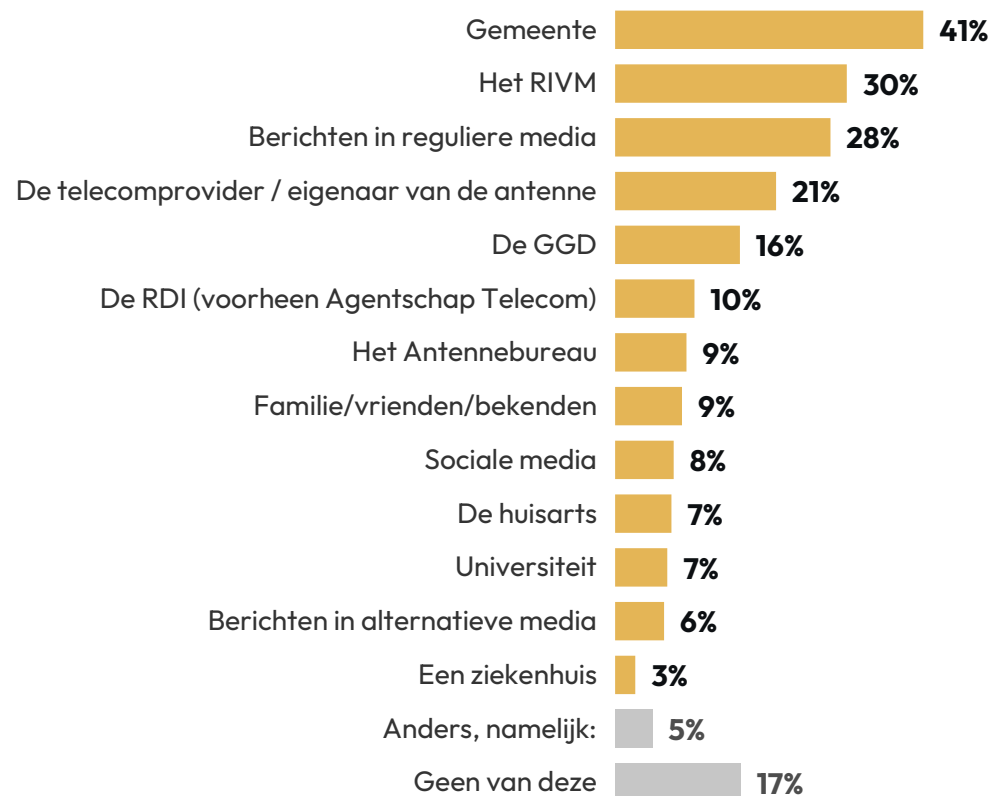
Bevindingen vanuit analyses

In alle subgroepen zou men vooral bij gemeenten, het RIVM of reguliere media zoeken naar informatie over antennes, zendmasten of 5G. We zien wel enkele verschillen tussen subgroepen:

- 65+’ers zouden vaker dan andere leeftijdsgroepen bij gemeenten (51%) of de eigenaar van antenne/zendmast (29%) naar informatie zoeken.
- Personen die wo of hbo hebben gevolgd, zouden eerder informatie zoeken bij het RIVM, de reguliere media of een universiteit.

Bij welke organisaties of personen zou je informatie zoeken als je vragen hebt over antennes, zendmasten of 5G?

(Basis - allen, n=950)

Vertrouwen in meerdere partijen/informatiebronnen gestegen ten opzichte van 2020, weer terug op het niveau van 2017

Het Antennebureau wordt vaker betrouwbaar dan onbetrouwbaar gevonden. De meeste Nederlanders hebben geen oordeel over de betrouwbaarheid van het Antennebureau.

Bevindingen vanuit analyses

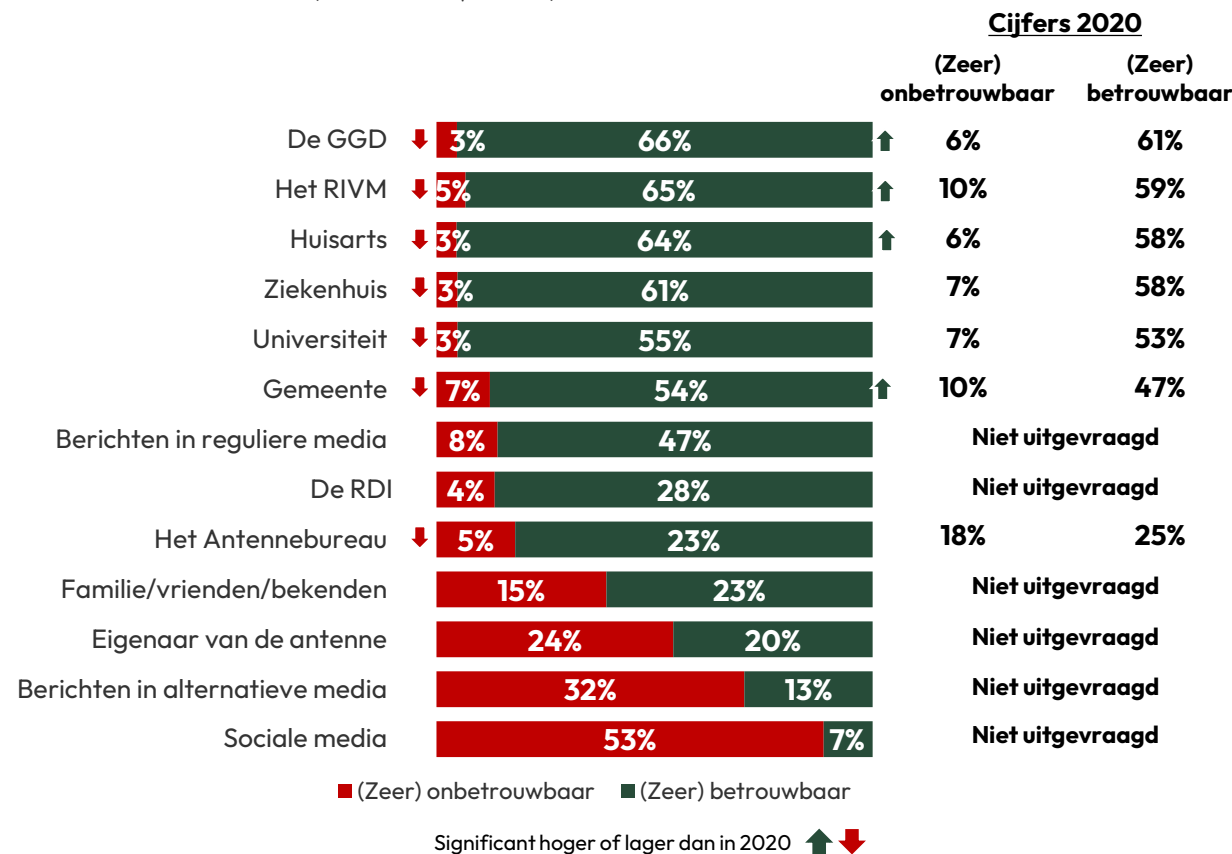
- Personen die wo of hbo hebben gevolgd, vinden informatie vanuit een groter aantal partijen betrouwbaar, met uitzondering van berichten op sociale en alternatieve media.

Vergelijking met voorgaande meting

- Deze meting geven meer Nederlanders aan dat zij informatie vanuit de GGD, RIVM, huisarts en gemeente (zeer) betrouwbaar vinden. Het verschil is slechts enkele procenten en de percentages liggen nu ongeveer op het niveau van 2017.
- Vergeleken met 2020 vinden minder mensen het Antennebureau onbetrouwbaar.

Stel er wordt een zendmast bij jou in de buurt geplaatst en je ontvangt hierover een informatiefolder. In hoeverre vind je informatie van onderstaande partijen dan betrouwbaar of onbetrouwbaar?

(Basis - allen, n=950)

Resultaten kwantitatief onderzoek: houding, associaties en emoties

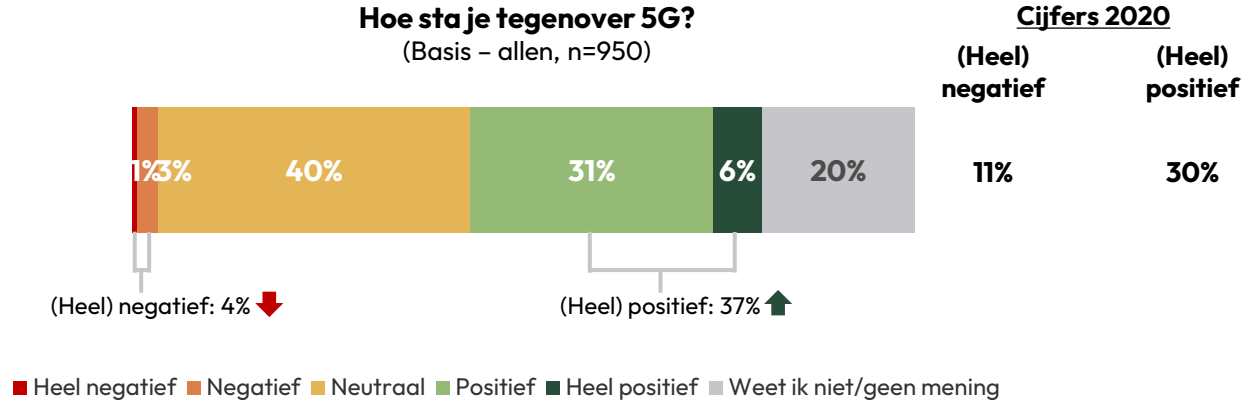
Algehele houding van Nederlanders ten opzichte van 5G is positiever

Bevindingen vanuit analyses

- Nederlanders van 65 jaar of ouder nemen vaker een neutralere houding in.
- Personen met een academische of hbo-opleiding zijn vaker positief over 5G.
- Personen die zich weinig zorgen maken over 5G en er een hoge mate van economisch belang van zien, zijn positiever over 5G. Personen die zich er veel zorgen over maken zijn negatiever.

Vergelijking met voorgaande meting

- Ten opzichte van 2020 zijn Nederlanders positiever naar 5G gaan kijken. Het aandeel Nederlanders dat negatief is, is ten opzichte van de vorige meting gedaald. Het verschil met 2020 is statistisch significant, maar niet groot.

Significant hoger of lager dan in 2020 ↑ ↓

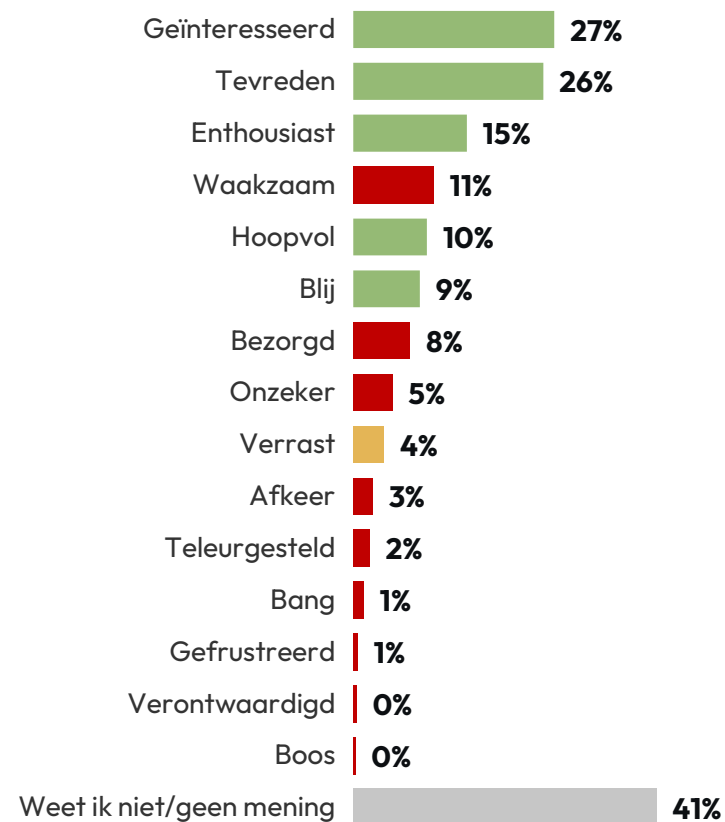
Initiële emoties die opkomen bij 5G vooral positief

Bevindingen vanuit analyses

- 65+’ers hebben wat vaker gevoelens van waakzaamheid en bezorgdheid bij 5G.
- Ditzelfde geldt voor praktisch opgeleide Nederlanders.
- Bij personen die wo of hbo hebben gevolgd, komen vaker positieve gevoelens zoals tevredenheid en interesse naar boven als ze aan 5G denken.
- Bij personen die zich veel zorgen maken over 5G komen ook eerder negatieve gevoelens, zoals bezorgdheid en waakzaamheid naar boven als ze aan 5G denken.
- Voor personen die zich weinig zorgen over 5G maken geldt het tegenovergestelde. Zij voelen vaker positieve gevoelens als zij aan 5G denken, bijv. interesse en enthousiasme.

Welke emoties komen bij je op als de denkt aan 5G?

(Basis – allen, n=950)

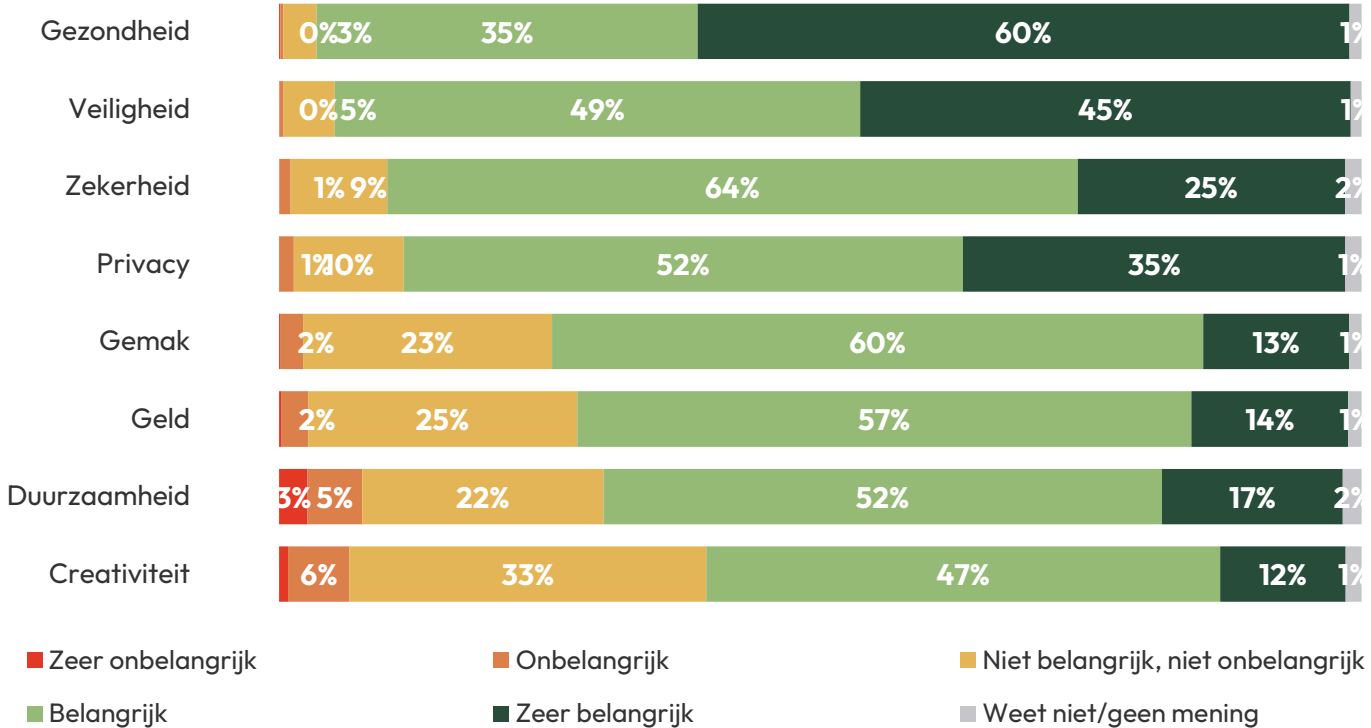

Gezondheid en veiligheid zijn belangrijke waarden voor Nederlanders

Bevindingen vanuit analyses

- Veiligheid is voor 65+'ers vaker een belangrijk thema. Ditzelfde geldt voor duurzaamheid.
- Ook personen met een academische of hbo-opleiding vinden duurzaamheid vaker een belangrijk thema.
- Veiligheid, privacy en zekerheid zijn voor praktisch opgeleiden vaker thema's waar zij belang aan hechten.

In hoeverre vind jij onderstaande zaken belangrijk?
(Basis – allen, n=950)

Gezondheid blijft het belangrijkste thema bij het plaatsen van een antenne in de buurt

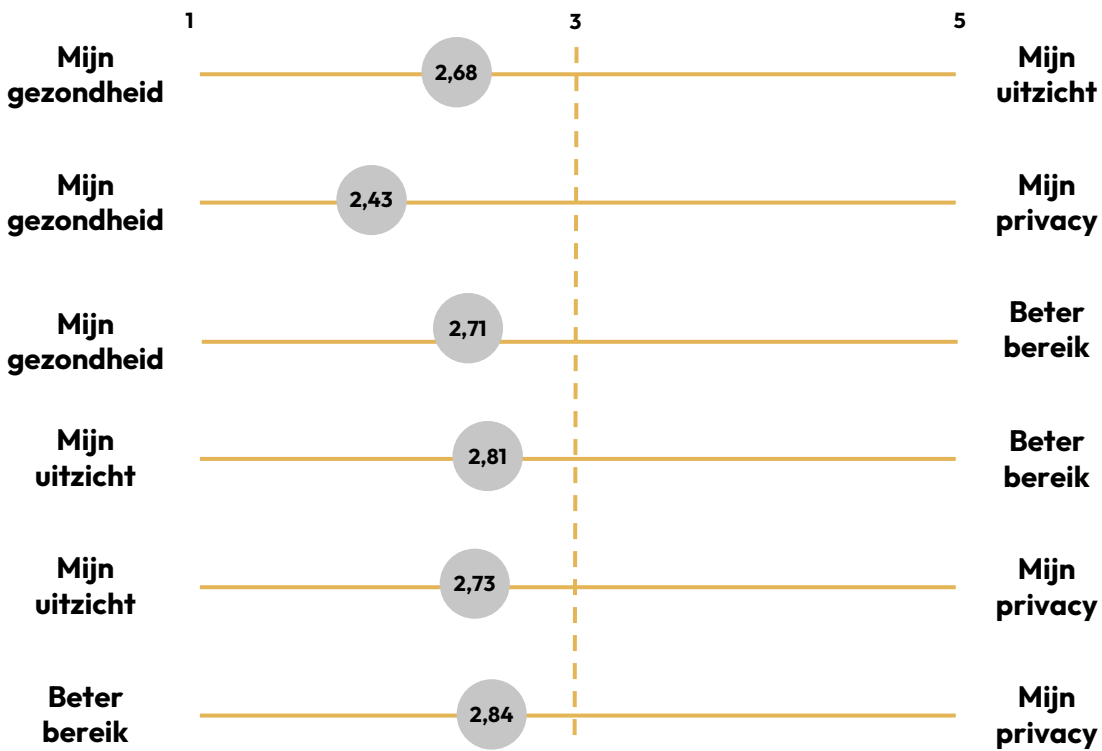
Bevindingen vanuit analyses

- Met name 65+'ers denken eerder aan hun gezondheid dan aan andere thema's als het aankomt op het plaatsen van een antenne bij hun in de buurt.

Vergelijking met voorgaande meting

- Net zoals in de meting van 2020 blijft gezondheid het belangrijkste thema bij het plaatsen van een antenne/zendmast in de buurt. Dit thema komt voor privacy, uitzicht en bereik.

Als er een antenne of zendmast voor mobiele communicatie bij mij in de buurt wordt geplaatst, denk ik als eerste aan...
(Basis – allen, n=950)

Een deel van de Nederlanders ziet het belang van 5G voor economische ontwikkeling

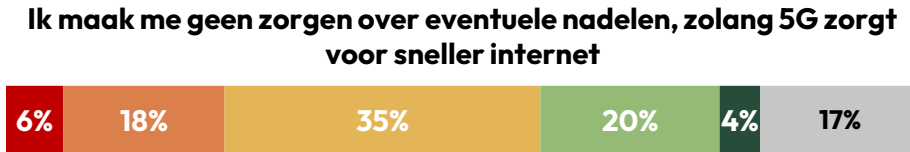
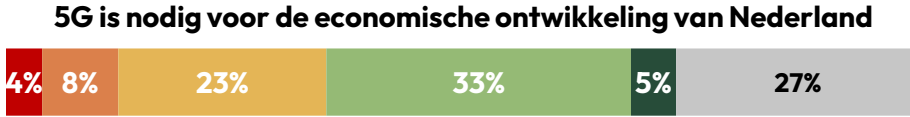
Bevindingen vanuit analyses

- Personen die wo of hbo hebben gevolgd, zijn vaker van mening dat 5G nodig is voor de economische ontwikkeling van het land. Ook zouden zij eerder het vermogen van hun modem verhogen voor betere wifi. Toch zouden zij niet vaker dan anderen een zendmast in de tuin/op het dak willen hebben als ze er geld voor zouden krijgen.
- Personen van 65 jaar of ouder zouden minder snel het vermogen van hun modem verhogen voor betere wifi.
- Jongeren tussen de 18 en 24 geven in grotere mate aan dat er bij hen een zendmast geplaatst mag worden, als zij hiervoor financieel worden gecompenseerd.

Vergelijking met voorgaande meting

- We zien geen significante verschillen met de voorgaande meting.

In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stellingen?
(Basis – allen, n=950)

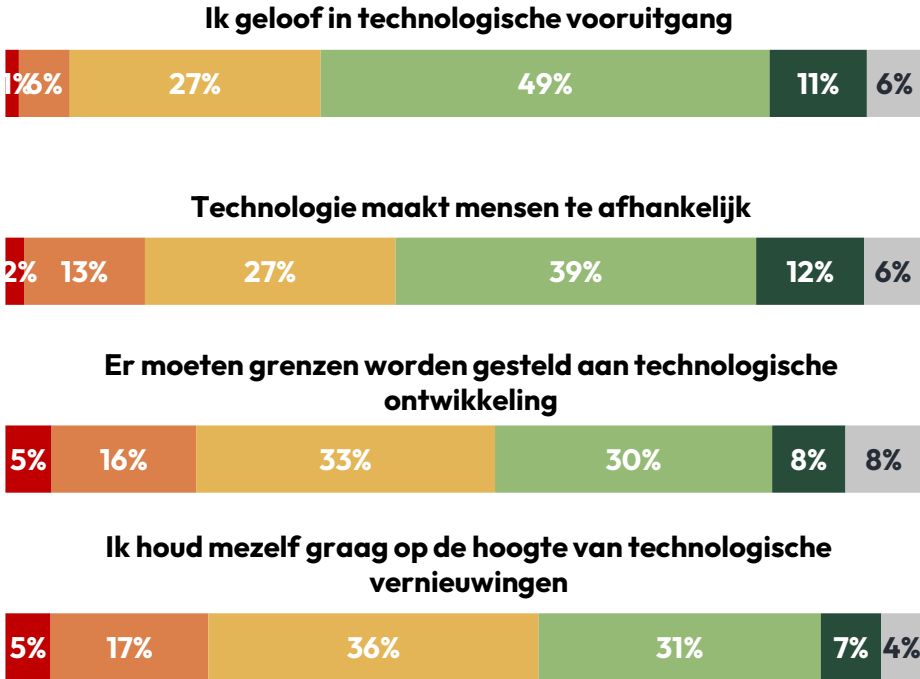
■ Helemaal oneens ■ Oneens ■ Niet eens, niet oneens ■ Eens ■ Helemaal eens ■ Weet ik niet/geen mening

Hoewel een meerderheid gelooft in technologische vooruitgang, ziet men ook een keerzijde in de toenemende afhankelijkheid

Bevindingen vanuit analyses

- Personen die wo of hbo hebben gevolgd, geloven vaker in technologische vooruitgang en juist minder vaak dat technologie mensen te afhankelijk maakt. Ook vinden zij minder vaak dat er grenzen moeten worden gesteld aan technologische ontwikkeling.

In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stellingen?
(Basis – allen, n=950)

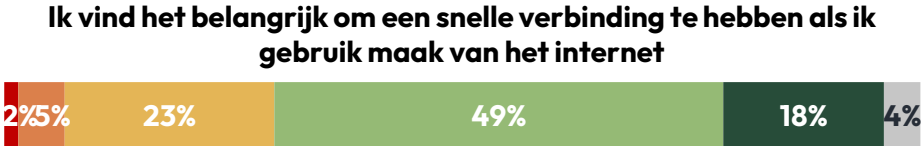
■ Helemaal oneens ■ Oneens ■ Niet eens, niet oneens ■ Eens ■ Helemaal eens ■ Weet ik niet/geen mening

Nederlanders hechten grote waarde aan de snelheid van hun internetverbinding

Bevindingen vanuit analyses

- Personen tussen de 18 en 34 jaar vinden een snelle internetverbinding vaker belangrijk. 65+'ers juist minder vaak.
- Ook zien we dat hoe jonger iemand is, hoe vaker zij aangeven niet zonder smartphone te kunnen.
- 65+'ers geven vaker aan moeite te hebben met het online vinden van informatie.
- Hetzelfde kan gezegd worden voor personen die zich veel zorgen maken over 5G.

In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stellingen? (Basis – allen, n=950)

■ Helemaal oneens ■ Oneens ■ Niet eens, niet oneens ■ Eens ■ Helemaal eens ■ Weet ik niet/geen mening

Nederlanders zien veel grotere problemen dan straling van antennes/zendmasten

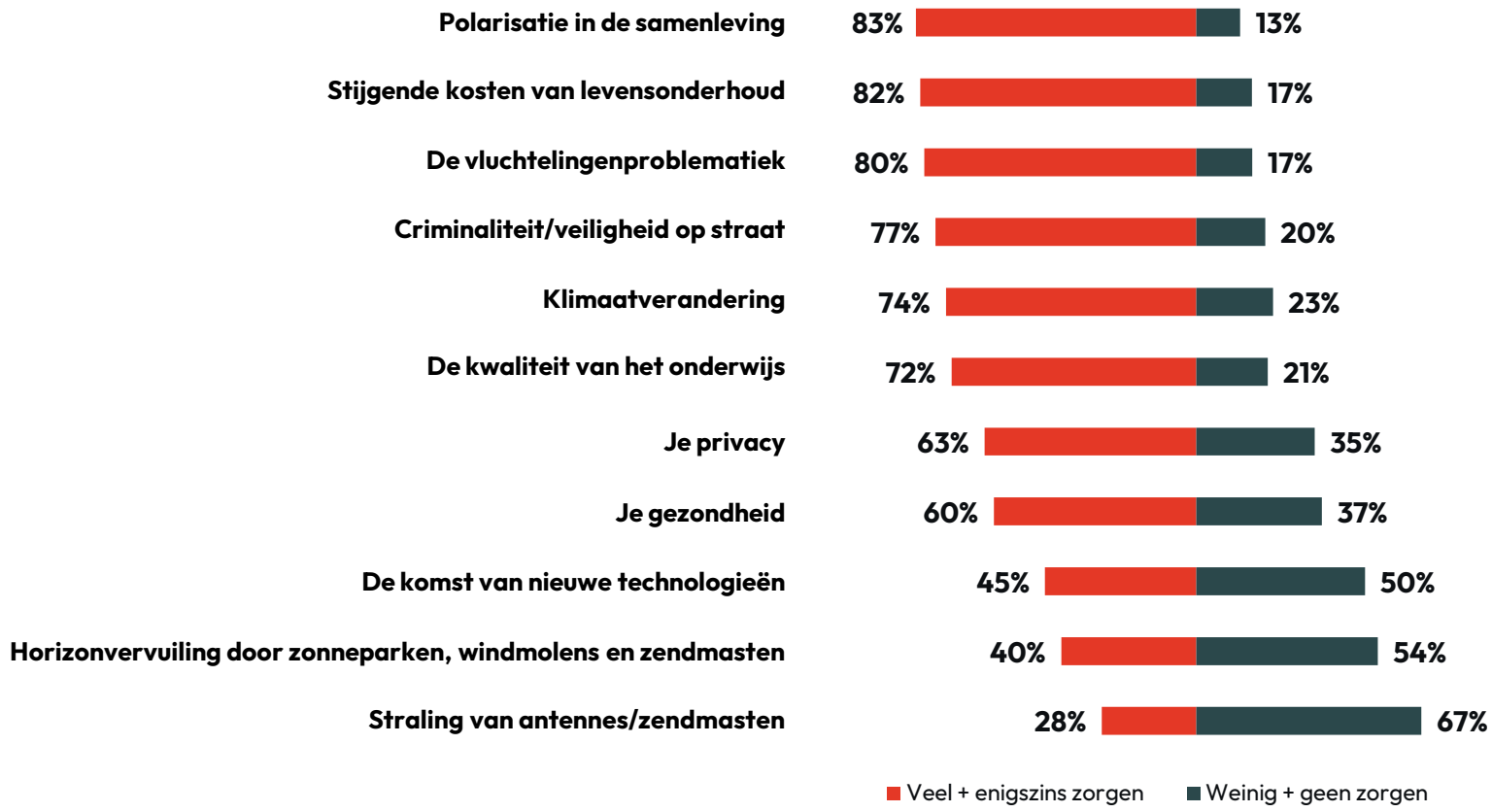
Bevindingen vanuit analyses

- 65+'ers maken zich vaker zorgen over straling van antennes/zendmasten en horizonvervuiling.
- Ditzelfde geldt voor praktisch opgeleide personen. Deze groep maakt zich echter ook zorgen over de komst van nieuwe technologieën an sich.
- Personen met een academische of hbo-opleiding maken zich minder zorgen over zaken die raken aan 5G.

Vergelijking met voorgaande meting

- Ten opzichte van 2020 maken minder Nederlanders maken zich zorgen over de straling van antennes en zendmasten (toen 38%, nu 28%).
- In 2020 stond straling van antennes/zendmasten ook onderaan de lijst.

In hoeverre maak je je wel eens zorgen over de volgende onderwerpen?
(Basis – allen, n=950)

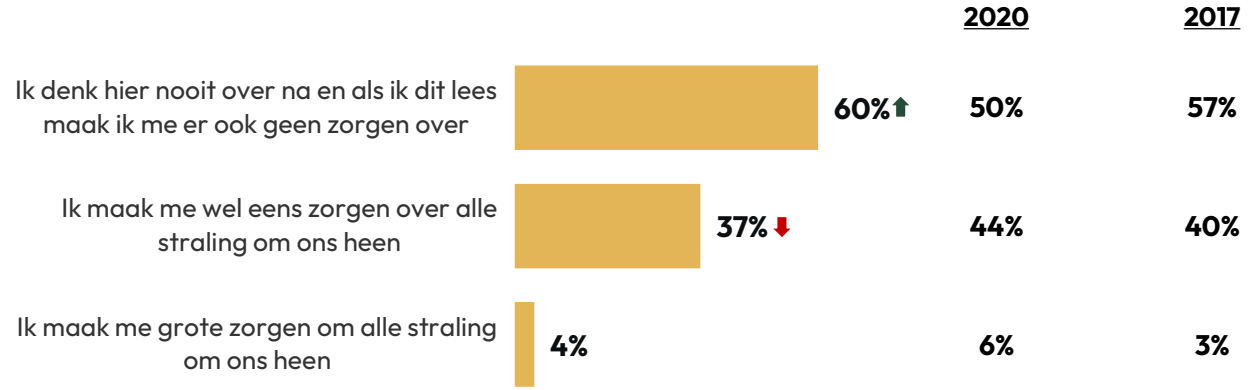
Steeds meer Nederlanders staan niet stil bij straling en maken zich er ook geen zorgen over

Vergelijking met voorgaande meting

- We zien dat het aandeel Nederlanders dat nooit nadenkt over straling is gestegen ten opzichte van 2020. Het aandeel Nederlanders dat zich wel eens zorgen over de straling maakt is gedaald. Hoewel statistisch significant, zijn het nog altijd kleine veranderingen. Bovendien liggen de percentages nu ongeveer op hetzelfde niveau als in 2017.

Overall om ons heen is straling, bijvoorbeeld van zendmasten en antennes voor radio, televisie en mobiele communicatie, de wifi-router en je smartphone.

Welke van onderstaande uitspraken is het meest op jou van toepassing?
(Basis – allen, n=950)

Significant hoger of lager dan in 2020 ↑ ↓

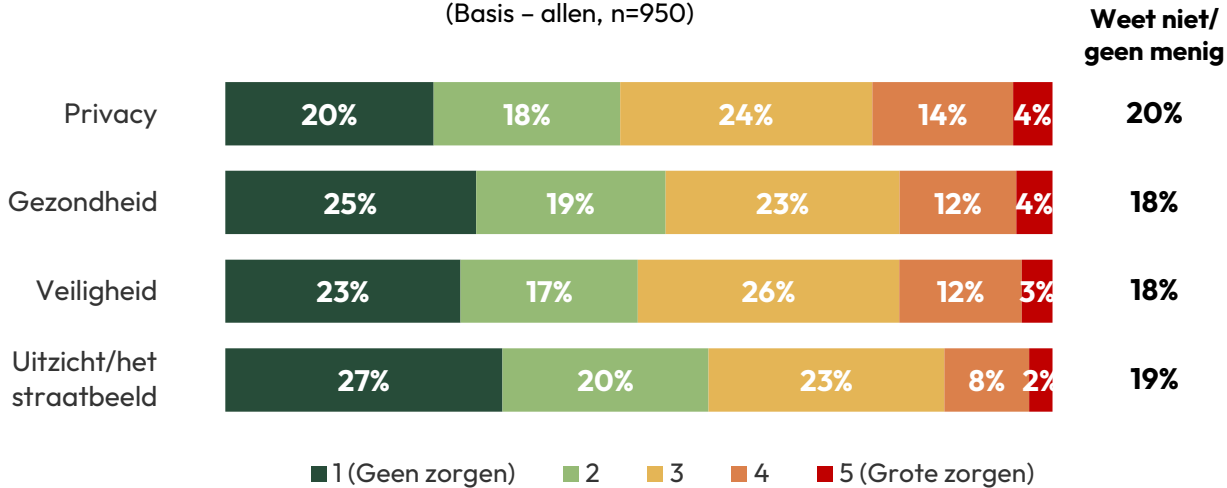
Geen grote zorgen over 5G, maar er is een groep die zich wel zorgen maakt

Bevindingen vanuit analyses

- Gemiddeld maken Nederlanders zich geen grote zorgen over 5G, maar bij alle vier de onderwerpen is er een kleine groep (10-18%) die zich wel zorgen maakt (antwoord 4 of 5).
- Zorgen over de vier onderwerpen uit de grafiek rechts hangen sterk met elkaar samen. De mate waarin men zich zorgen maakt over deze onderwerpen hangt weer sterk samen met de algehele houding ten opzichte van 5G.
- 65+’ers hebben vaker geen duidelijke mening over waar zij zich zorgen over maken met betrekking tot 5G en vullen daarom vaker ‘weet niet/geen mening’ in. Daarbij maakt deze groep zich iets vaker zorgen over het uitzicht/straatbeeld.
- Ook praktisch opgeleide personen kiezen vaker de ‘weet niet/geen mening’ categorie. Aanvullend maken zij zich vaker grote zorgen over hun gezondheid

Als je nadenkt over 5G, in hoeverre maak je je dan zorgen over...?

(Basis – allen, n=950)

De meeste Nederlanders maken zich weinig zorgen over 5G en straling

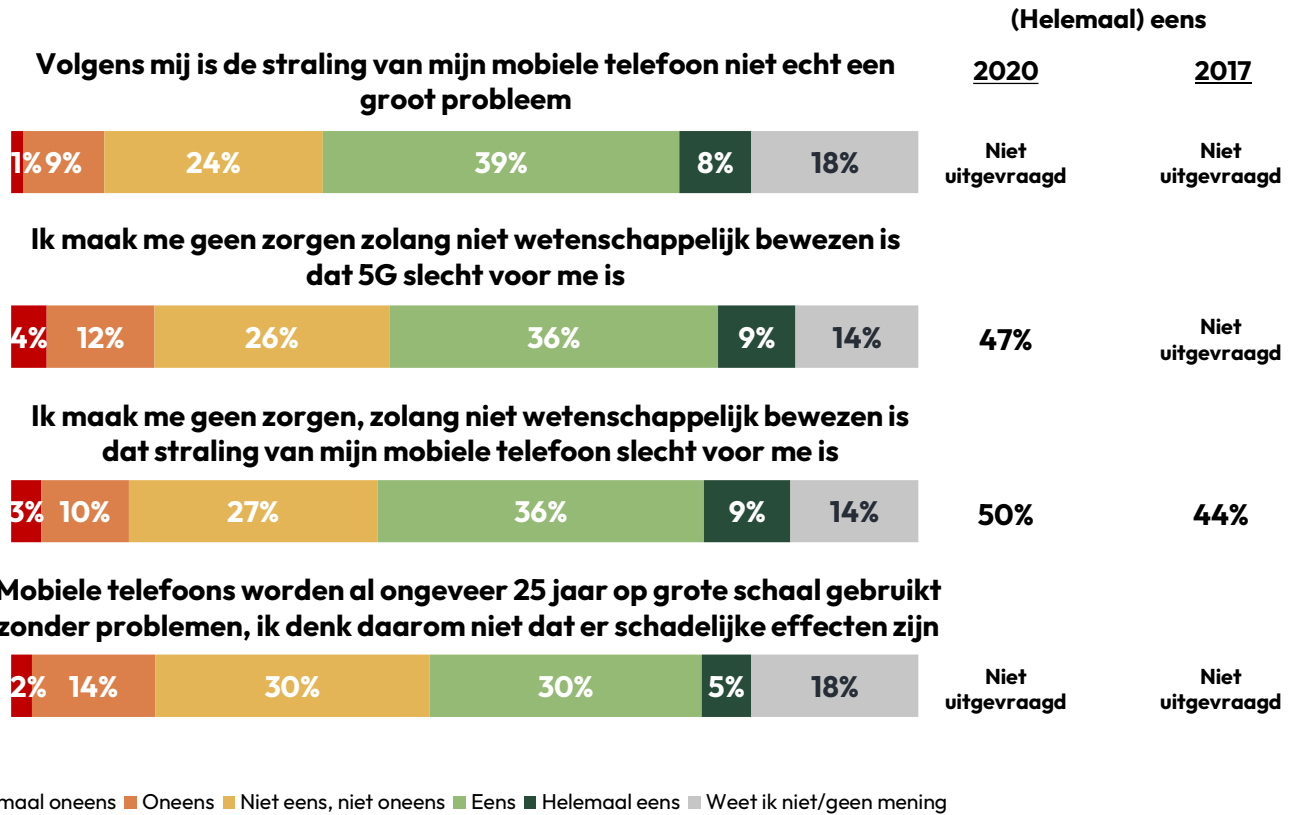
Bevindingen vanuit analyses

- Volgens personen die wo of hbo hebben gevolgd, is straling van een mobiele telefoon minder vaak een probleem.

Vergelijking met voorgaande meting

- Minder mensen maken zich geen zorgen dat straling van hun telefoon slecht is zolang dat niet wetenschappelijk bewezen is dan in 2020. Het aantal mensen dat deze mening deelt ligt daarmee weer op het niveau van 2017.

In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stellingen?
(Basis – allen, n=950)

Minder Nederlanders zijn tegen 5G-antennes in het straatbeeld

Vergelijking met voorgaande meting

- Ten opzichte van 2020 geven minder mensen aan:
 - dat ze 5G-antennes niet mooi vinden voor het straatbeeld
 - dat ze zich zorgen maken over privacy
 - dat ze in actie komen als een 5G-antenne in de buurt wordt geplaatst

In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stellingen?
(Basis – allen, n=950)

Als er bij mij in de buurt een nieuwe 5G-antenne wordt geplaatst, dan wil ik hierover geïnformeerd worden

Voor 5G zijn er meer antennes/zendmasten nodig en dat vind ik niet mooi in het straatbeeld

Ik maak me zorgen over mijn privacy bij 5G

Als er bij mij in de buurt een nieuwe 5G-antenne wordt geplaatst, dan kom ik hiertegen in actie

■ Helemaal oneens ■ Oneens ■ Niet eens, niet oneens ■ Eens ■ Helemaal eens ■ Weet ik niet/geen mening

	(Helemaal) eens	
	2020	2017
Als er bij mij in de buurt een nieuwe 5G-antenne wordt geplaatst, dan wil ik hierover geïnformeerd worden	Niet uitgevraagd	Niet uitgevraagd
Voor 5G zijn er meer antennes/zendmasten nodig en dat vind ik niet mooi in het straatbeeld	48%	Niet uitgevraagd
Ik maak me zorgen over mijn privacy bij 5G	23%	Niet uitgevraagd
Als er bij mij in de buurt een nieuwe 5G-antenne wordt geplaatst, dan kom ik hiertegen in actie	19%	Niet uitgevraagd

Het bespreken van de schadelijke effecten van straling doet men (nog) minder dan in 2020

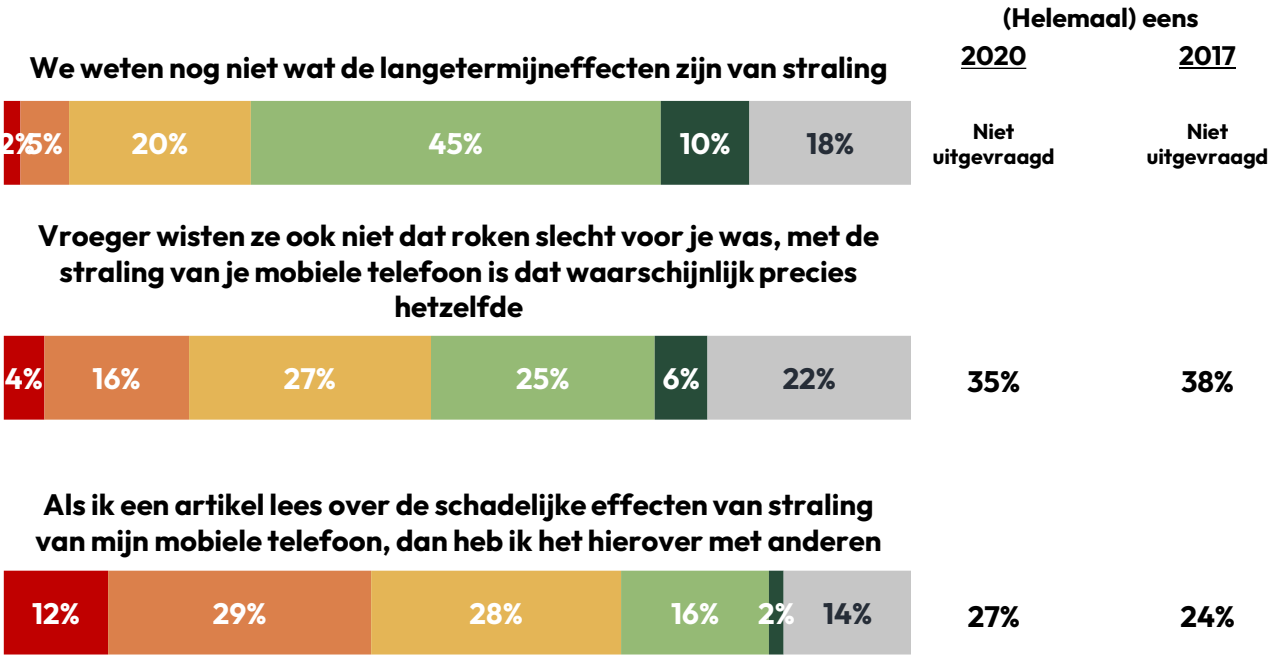
Bevindingen vanuit analyses

- 65+’ers twijfelen vaker aan de langetermijneffecten van straling.

Vergelijking met voorgaande meting

- Ten opzichte van 2020 geven minder mensen aan dat zij het met anderen zullen bespreken als ze iets lezen over schadelijke effecten van straling. Dit aantal ligt op het laagste punt van de drie de metingen.

In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stellingen?
(Basis – allen, n=950)

■ Helemaal oneens ■ Oneens ■ Niet eens, niet oneens ■ Eens ■ Helemaal eens ■ Weet ik niet/geen mening

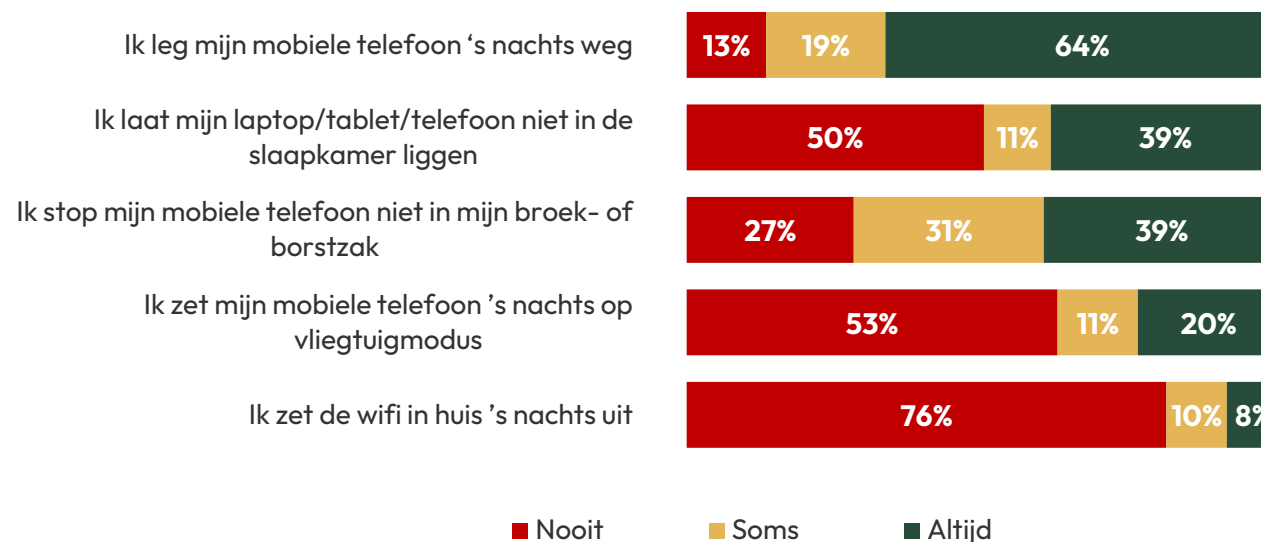

Resultaten kwantitatief onderzoek: gedrag en waarden

In de nacht de mobiele telefoon wegleggen is de meest genomen maatregel tegen straling

Let op: de grafiek is gebaseerd op 34 respondenten (alleen degenen die maatregelen nemen tegen straling). De percentages zijn slechts indicatief.

Hieronder zie je een aantal maatregelen waarmee je de straling om je heen kunt verminderen. Pas je deze maatregelen wel eens toe?
(Basis - Neemt weleens maatregelen, n=34)

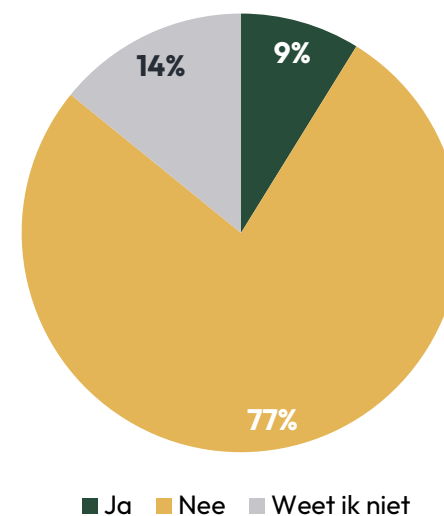
Meerderheid Nederlanders neemt geen maatregelen om straling te verminderen

Bevindingen vanuit analyses

- Door het relatief lage aantal respondenten bij deze vraag is het niet mogelijk om te kijken naar verschillen tussen groepen.

Neem je wel eens maatregelen om de straling van zendmasten en antennes voor radio, televisie en mobiele communicatie thuis te verminderen?

(Basis - Maakt zich zorgen, n=383)

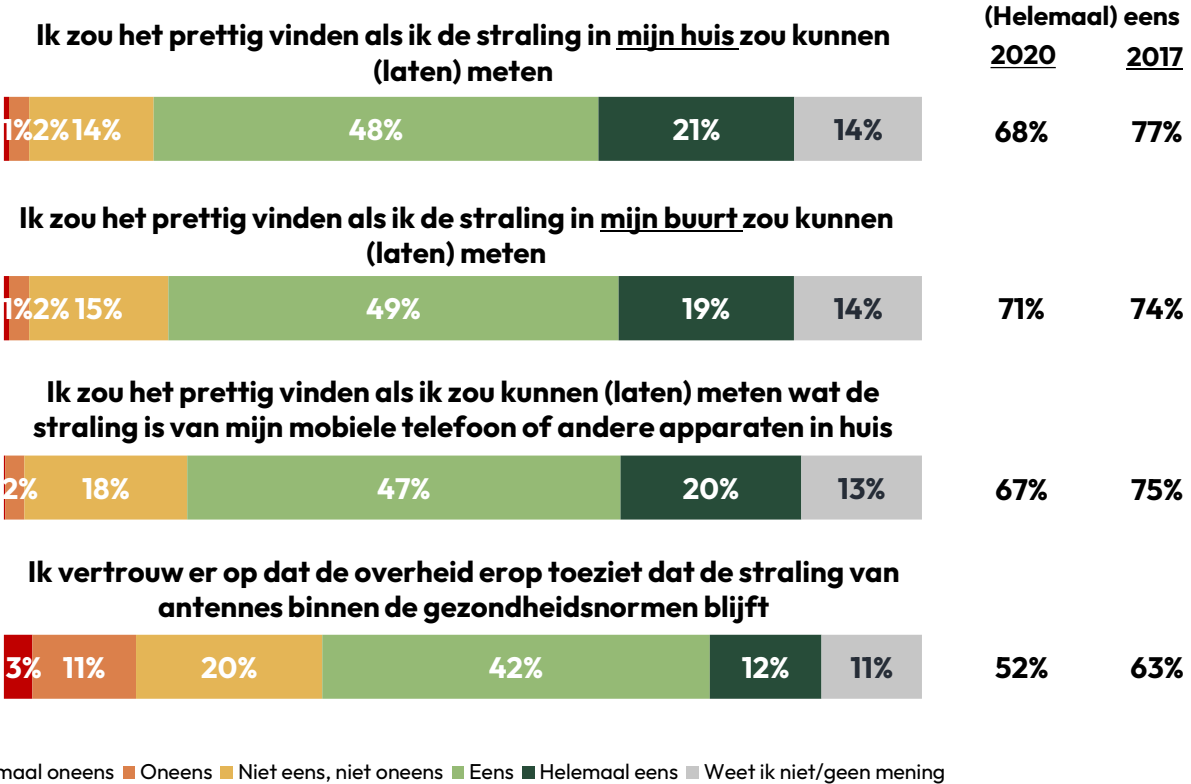

Meeste Nederlanders willen weten hoeveel straling er in hun omgeving is

Vergelijking met voorgaande meting

- We zien geen significante verschillen met 2020.

In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stellingen?
(Basis - Maakt zich zorgen, n=383)

Significant hoger of lager dan in 2020 ▲ ▼ Top-2 : % helemaal mee eens + eens

Nederlanders vinden dat de overheid hen onvoldoende informeert over de invloed van straling van antennes/zendmasten

Bevindingen vanuit analyses

- Het aantal 65+'ers dat vertrouwen heeft in de overheid is gedaald. Ook vinden zij minder vaak dat de overheid hen voldoende informeert over de invloed van straling op de gezondheid.
- Mbo'ers en praktisch opgeleide personen zijn vaker van mening dat de overheid de economie verkiest boven de volksgezondheid en hebben ook minder vertrouwen in de overheid. Zij vinden de hoeveelheid informatie die de overheid verstrekt over de invloed van straling op de gezondheid vaak te weinig.
- Personen die zich veel zorgen maken over 5G vinden vaker dat de overheid economische belangen boven de volksgezondheid verkiest. Daarbij is hun algemene vertrouwen in de overheid lager dan gemiddeld en vinden zij ook vaker dat de informatie vanuit de overheid over de effecten van straling uitblijft.

In hoeverre ben je het eens of oneens met de volgende stellingen?

(Basis – allen, n=950)

De overheid zet economische belangen boven het belang van de volksgezondheid

Ik heb over het algemeen vertrouwen in de overheid

De overheid informeert mij voldoende over de invloed van straling van antennes/zendmasten op mijn gezondheid

■ Helemaal oneens ■ Oneens ■ Niet eens, niet oneens ■ Eens ■ Helemaal eens ■ Weet ik niet/geen mening

kwantitatief onderzoek: segmenten

Segmenten

Om segmenten te creëren hebben we de respondenten ingedeeld op 'zorgen en belang'. De 'zorgen-as' is gebaseerd op de vraag pagina 41, waar we op vier aspecten hebben gevraagd in hoeverre men zich er zorgen over maakt in relatie tot 5G (gezondheid, privacy, veiligheid, uitzicht/straatbeeld). Deze vier aspecten zijn op een 5-puntsschaal uitgevraagd (1=geen zorgen; 5=grote zorgen). Personen op één van deze aspecten een 4 of hoger scoren zijn ingedeeld als 'veel zorgen'. Personen die op deze aspecten gemiddeld een 2 of lager score (en nergens een score 4 of 5) als 'weinig zorgen'. De andere as is de 'belang-as'. Deze is gebaseerd op de stelling '5G is nodig voor de economische ontwikkeling van Nederland'. Ook hier is een vijf-puntsschaal gebruikt waarbij 4 of 5 (eens of helemaal eens) is ingedeeld als veel belang en 1 of 2 (zeer oneens en oneens) als laag belang. Personen die op één van deze twee in het midden scoren (een 3) zijn ingedeeld in het middensegment.

Weinig zorgen, laag belang

- Dit zijn personen die weinig zorgen maken over 5G, maar er ook niet echt een economisch belang van inzien.

Weinig zorgen, veel belang

- Zorgen over 5G heeft deze groep niet echt, maar zij zijn wel van mening dat 5G, in potentie, een economisch belang voor Nederland dient.

Veel zorgen, laag belang

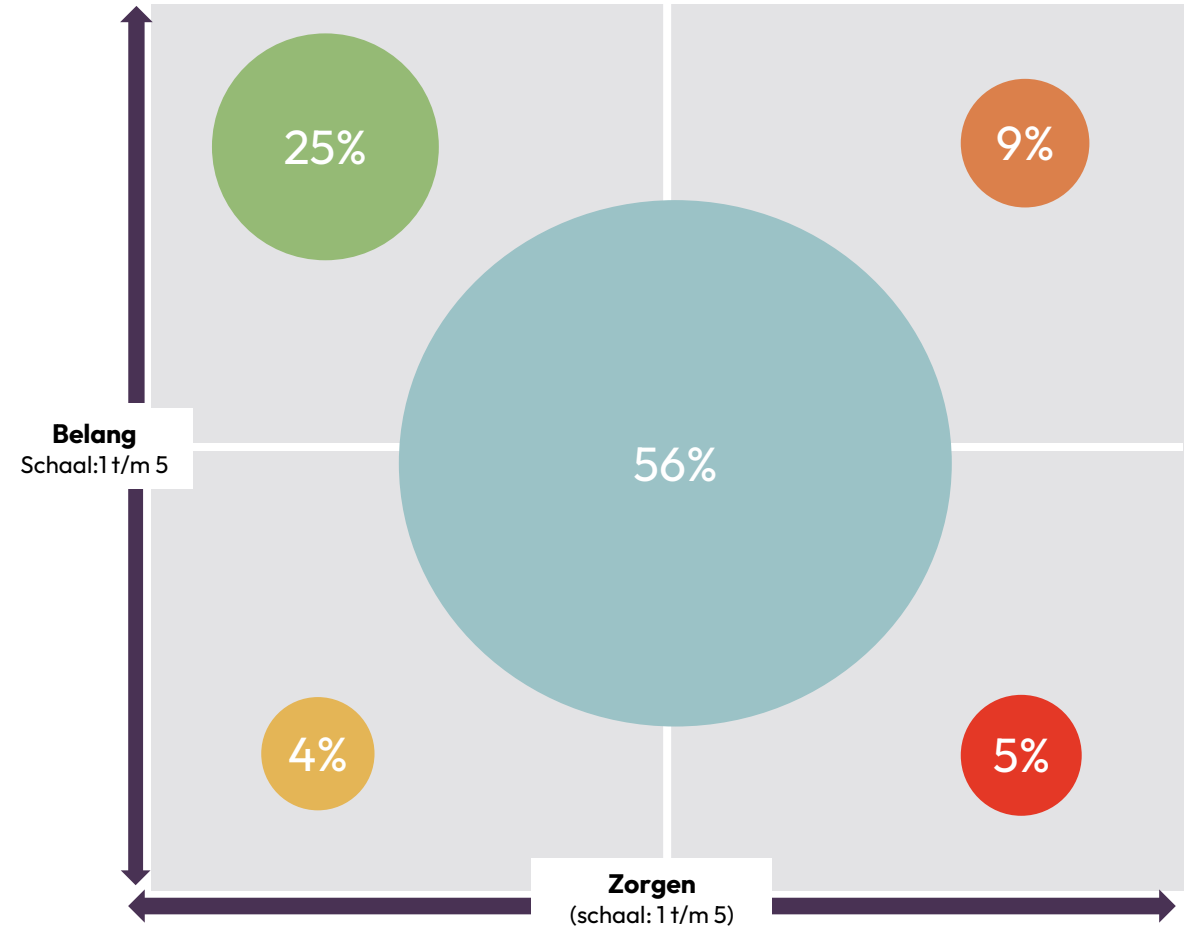
- Zorgen over 5G heeft deze groep zeker. Daarbij dient 5G volgens hen ook minder vaak van belang voor de economische ontwikkeling van Nederland.

Veel zorgen, veel belang

- Ook deze groep maakt zich bovengemiddeld zorgen over 5G. Echter zijn zij wel van mening dat 5G in potentie belangrijk kan zijn voor de economische ontwikkeling van het land.

Op de volgende pagina's beschrijven we hoe de segmenten van elkaar verschillen.

- = Weinig zorgen, laag belang
- = Weinig zorgen, veel belang
- = Veel zorgen, laag belang
- = Veel zorgen, veel belang
- = Middensegment

Segment: weinig zorgen, laag belang

4%

Kennis en informatie(behoefte)

- Als er bij deze personen een zendmast in de buurt wordt geplaatst, hebben zij een grote behoefte aan informatie over welke alternatieve locaties er zijn overwogen, waar de antenne/zendmast voor wordt gebruikt en welke regels er gelden bij het plaatsen van antennes/zendmasten.
- Het Antennebureau is minder vaak bekend bij deze groep. Ditzelfde geldt voor het Kennisplatform Elektromagnetische velden en gezondheid en de RDI.

Houding, associaties en emoties

- Deze personen hebben vaker een neutrale houding tegenover 5G. 5G roept bij hen geen duidelijke emoties op. Daarbij geloven deze personen wat minder vaak in technologische vooruitgang en hebben zij minder zorgen als het aankomt op horizonvervuiling en straling van antennes/zendmasten. Personen uit deze groep denken weinig na over de straling om ons heen. Als zij er over lezen, doet dit hen relatief weinig. Al met al lijkt deze groep wat onverschillig richting 5G, antennes en zendmasten te staan.

Gedrag en waarden

- Deze groep is minder vaak tevreden met de hoeveelheid informatie van de overheid over de invloed van straling van antennes/zendmasten op mijn gezondheid.

Segment: weinig zorgen, veel belang

Kennis en informatie(behoefte)

- Deze groep is vaak wat beter op de hoogte van 5G en de introductie ervan. Dit is opvallend, aangezien zij ook vaker dan gemiddeld aangegeven de afgelopen periode niks over 5G te hebben vernomen.
- Als er bij deze groep een antenne of zendmast in de buurt wordt geplaatst, hebben ook zij een grote behoefte aan informatie over waarom de antenne/zendmast op deze plek wordt geplaatst. Maar ook zijn zij vaker geïnteresseerd in wat dit betekent voor het bereik van hun mobiele telefoon.
- Als zij zelf actief opzoek gaan naar informatie over 5G, antennes en zendmasten, zouden zij sneller naar het RIVM gaan. Voor informatie over 5G, antennes en zendmasten vindt deze groep eigenlijk alle afzenders, op sociale- en alternatieve media na, betrouwbaar.

Houding, associaties en emoties

- Deze personen hebben juist een meer positieve houding jegens 5G. Het roept bij hen dan ook vaker positieve emoties op, zoals enthousiasme en tevredenheid.
- Personen in deze groep hechten vaker belang aan een breed scala aan maatschappelijke en politieke onderwerpen, zoals gezondheid, geld, veiligheid, gemak en zekerheid.
- Als het aankomt op het plaatsen van een antenne of zendmast in hun buurt, verkiezen zij uitzicht en bereik over gezondheid. Ook zouden ze vaker het vermogen van hun wifi verhogen voor betere wifi en een zendmast in hun tuin of dak laten plaatsen tegen een financiële compensatie.
- Zij geloven sterk in technologische vooruitgang en juist minder in het grenzen stellen aan de ontwikkeling van technologie. Deze groep maakt zich over het algemeen ook minder zorgen over verschillende onderwerpen gerelateerd aan 5G, zoals horizonvervuiling en straling van antennes/zendmasten. Zij denken eigenlijk relatief weinig na over de straling om ons heen. Deze groep begint zich ook pas zorgen te maken over deze straling als er wetenschappelijke bewijzen voor zijn.

Gedrag en waarden

- Deze personen zijn minder van mening dat de overheid economische belangen boven de volksgezondheid stelt. Daarbij hebben zij ook een hoger algemeen vertrouwen in de overheid.
- Ook zijn zij eerder tevreden met de hoeveelheid informatie van de overheid over de invloed van straling van antennes/zendmasten op mijn gezondheid.

25%

Segment: veel zorgen, laag belang

Kennis en informatie(behoefte)

- Deze groep is vaak minder op de hoogte van 5G en de introductie ervan.
- Als er bij personen uit deze groep een zendmast in de buurt wordt geplaatst, hebben zij grote behoefte aan informatie over eventuele gezondheidsrisico's en hoe deze worden gemonitord. Maar ook hoe vaak de straling wordt gemeten en of inspraak bij de gemeenten mogelijk is.
- Wanneer zij zelf informatie zouden opzoeken, zouden zij vaker informatie ophalen bij familie, vrienden en kennissen maar ook alternatieve media. Dit terwijl zij ook beter dan gemiddeld bekend met het RIVM en de GGD. Deze groep vindt informatie vanuit een groter aantal partijen onbetrouwbaar. Vergeleken met de andere segmenten vinden zij berichten vanuit sociale- en alternatieve media en informatie van vrienden en familie relatief vaak betrouwbare bronnen voor informatie over 5G. Ter nuance: het blijft wel een minderheid die deze bronnen betrouwbaar vindt.
- Tot slot denken personen in deze groep vaker dat 5G qua straling sterker is dan 4G en sterker dan een mobiele telefoon.

Houding, associaties en emoties

- Deze personen hebben een wat negatievere houding jegens 5G. Het roept bij hen dan ook meer negatieve emoties op, zoals waakzaamheid en bezorgdheid.
- Personen uit deze groep verkiezen vaker gezondheid boven zaken zoals uitzicht en bereik. Zij zouden ook minder snel het vermogen van hun wifi verhogen voor betere wifi of een zendmast in hun tuin of op hun dak laten plaatsen tegen een financiële compensatie.
- Technologische vooruitgang is niet iets waar zij vaak in geloven. Ze vinden juist dat technologie mensen afhankelijker maakt. Zij zien dan ook liever dat er grenzen worden gesteld aan technologische ontwikkeling.
- Deze groep maakt zich vaker zorgen over een breed scala een politieke en maatschappelijk thema's, zoals de stijgende kosten van levensonderhoud, criminaliteit/veiligheid op straat,

- polarisatie, gezondheid en vluchtelingenproblematiek. Aansluitend hebben zij ook vaker zorgen over straling van antennes/zendmasten, de komst van nieuwe technologieën en horizonvervuiling.
- Volgens deze groep is straling van de mobiele telefoon vaker een probleem. Zij maken zich ook meer zorgen over de effecten van 5G, ook als deze effecten niet wetenschappelijk zijn onderbouwd. Antennes en zendmasten voor 5G vinden ze meestal niet passend in het straatbeeld. De kans dat zij in actie komen als er een nieuwe 5G-antenne in hun buurt wordt geplaatst, is dan ook groter dan bij andere burgers. Ook twijfelen zij wat meer aan de langetermijneffecten van straling, mede omdat deze volgens hen vaak helemaal nog niet bekend zijn. Als ze wat lezen over de schadelijke effecten van mobiele straling, zullen ze dit eerder met anderen bespreken dan personen die zich minder zorgen maken.

Gedrag en waarden

- Zij vinden vaker dat de overheid economische belangen boven de volksgezondheid stelt en hebben ook een lager algemeen vertrouwen in de overheid.
- Daarbij zijn zij minder tevreden over de hoeveelheid informatie van de overheid over de invloed van straling van antennes/zendmasten op mijn gezondheid.

5%

Segment: veel zorgen, veel belang

Kennis en informatie(behoefte)

- Deze groep geeft aanzienlijk vaker aan iets over antennes en zendmasten te hebben vernomen. Het Antennebureau is beter bij hen bekend. Ook zijn zij vaker goed bekend met het Kennisplatform Elektromagnetische velden en gezondheid en het RDI. Daarbij geven zij vaker de voorkeur aan sociale media als informatiekanaal.
- Deze groep denkt vaker dat 5G qua straling sterker is dan 4G, de wifi-router en je mobiele telefoon.

9%

Houding, associaties en emoties

- Deze groep maakt zich meer zorgen over straling van antennes en zendmasten, maar ook over de komst van nieuwe technologieën en over horizonvervuiling door zonneparken, windmolens en zendmasten. Dit is een groep die zich in zijn algemeenheid meer zorgen maakt. Ze hebben bijvoorbeeld bovengemiddelde zorgen over de stijgende kosten van levensonderhoud, criminaliteit/veiligheid op straat, gezondheid en privacy.
- Ook deze personen denken vaak na over de straling om ons heen. Als zij er wat over lezen maken zij zich ook eerder dan anderen zorgen en zou dit dan ook sneller met anderen bespreken. Het argument dat schadelijke effecten niet wetenschappelijk zijn aangetoond, neemt hun zorgen niet weg. Deze groep zegt vaker dat de langetermijneffecten van straling helemaal nog niet bekend zijn en dat dit vroeger ook zo was met roken.

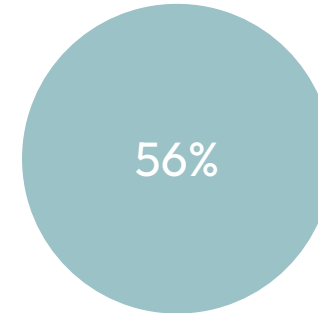
Gedrag en waarden

- Deze groep is vaker van mening dat de overheid economische belangen boven de volksgezondheid stelt.

Middensegment

Kennis en informatie(behoefte)
Houding, associaties en emoties
Gedrag en waarden

Het middensegment valt te typeren als 'het gemiddelde'. Als het gaat om 'kennis en informatiebehoefte', 'houding, associaties en emoties' en 'gedrag en waarden' zijn de mensen die het middensegment vormen neutraal. Ze hechten een gemiddeld belang aan mobiele communicatie en 5G, en maken zich daar niet weinig maar ook niet veel zorgen over.

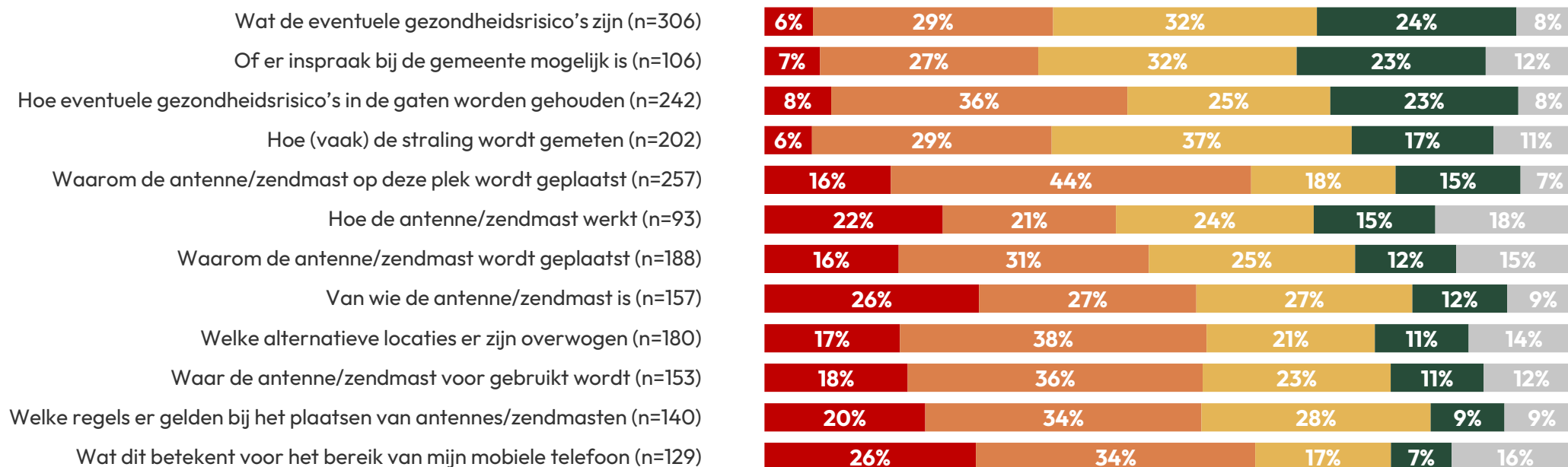

Bijlagen

Bijlage – volledige grafiek

Stel dat je over onderstaand onderwerp niet geïnformeerd zou worden, hoe zou je dan reageren?

(Basis – heeft aangegeven geïnformeerd te willen worden over het onderwerp)

- Ik zou het jammer vinden, maar niet meer dan dat
- Ik zou het wel vervelend vinden, maar niet de moeite nemen om er zelf achteraan te gaan
- Ik zou er zelf achteraan gaan
- Ik zou dat heel vervelend vinden en er achteraan gaan
- Weet niet/geen mening

Klik [hier](#) om terug te gaan naar de resultatensectie

Bijlage - Onderzoekstechnische informatie

Veldwerkperiode

Het veldwerk is uitgevoerd in de periode 21 tot 28 december 2023.

Methode respondentenselectie

Uit het StemPunt-panel van Motivaction.

Incentives

De respondenten hebben als dank voor deelname aan het onderzoek punten voor het StemPunt spaarprogramma ontvangen.

Weging

De onderzoeksdata zijn gewogen (zie ook bijlage gewogen en ongewogen data), daarbij fungeerde het Mentality-ijkbestand als herwegingskader. Dit ijkbestand is wat betreft sociodemografische gegevens gewogen naar de Gouden Standaard van het CBS.

Responsverantwoording online onderzoek

In de veldwerkperiode is aan 4100 personen een uitnodigingsmail verstuurd. Op de slotdatum van het veldwerk (zie bij Veldwerkperiode) was het gewenste aantal vragenlijsten ingevuld en is de toegang tot de vragenlijst op internet afgesloten.

Bewaartermijn primaire onderzoeksbestanden

Digitaal beschikbare primaire onderzoeksbestanden worden tot tenminste 12 maanden na afronden van het onderzoek bewaard. Hetzelfde geldt voor schriftelijke primaire bestanden zoals ingevulde vragenlijsten. Een uitzondering vormen beeld- en geluidsopnames van respondenten, deze worden ten hoogste 6 maanden bewaard.

Overige onderzoekstechnische informatie

Overige onderzoekstechnische informatie en een exemplaar van de bij dit onderzoek gehanteerde vragenlijst is op aanvraag beschikbaar voor de opdrachtgever.

Bijlage - Respondentenlijst

#	Functie	Gemeentegrootte*
1	Beleidsmedewerker ruimtelijke ordening	30.000 tot 50.000 inwoners
2	Programmamanager digitale economie	Meer dan 200.000 inwoners
3	Teamcoördinator	100.000 tot 200.000 inwoners
4	Adviseur digitale innovatie en Smart City	Meer dan 200.000 inwoners
5	Adviseur ruimtelijke ordening	50.000 tot 100.000 inwoners
6	Juridisch beleidsmedewerker	50.000 tot 100.000 inwoners
7	Beleidsadviseur gezonde leefomgeving	Meer dan 200.000 inwoners
8	Projectmanager ICT**	100.000 tot 200.000 inwoners
9	Strategisch informatieadviseur**	100.000 tot 200.000 inwoners
10	Programmamanager digitale connectiviteit**	Meer dan 200.000 inwoners
11	Programmamanager digitale connectiviteit**	Meer dan 200.000 inwoners
12	Senior adviseur energie	Meer dan 200.000 inwoners

* Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/regionaal/inwoners>.

** Respondent 8 & 9 en 10 & 11 vormden duo's. Binnen beide duo's werkten beide respondenten voor dezelfde gemeente.

Wij verminderen onze footprint

Motivaction gebruikt uitsluitend papier met een FSC-label

Motivaction gebruikt energiezuinige auto's

Motivaction gebruikt groene stroom

Auteursrecht

Het auteursrecht op dit rapport ligt bij de opdrachtgever. Voor het vermelden van de naam Motivaction in publicaties op basis van deze rapportage - anders dan integrale publicatie - is echter schriftelijke toestemming vereist van Motivaction International bv.

Beeldmateriaal

Motivaction heeft datgene gedaan wat redelijkerwijs van ons verwacht kan worden om de rechthebbenden op beeldmateriaal te achterhalen. Mocht u desondanks menen recht te kunnen doen gelden op gebruikt beeldmateriaal, neem dan contact op met Motivaction.

Pers- en publicatiebeleid

Het vermelden van de naam van Motivaction in persberichten en/of andere publicaties over door Motivaction uitgevoerd onderzoek is gebonden aan een aantal voorwaarden, zoals vastgelegd in ons [Pers- en publicatiebeleid](#).

meer zien
meer weten
meer betekenen

motivaction
insights and strategy

Motivaction International bv

Marnixkade 109F
1015ZL Amsterdam

Postbus 15262
1001MG Amsterdam

020 589 83 83

info@motivaction.nl
www.motivaction.nl